

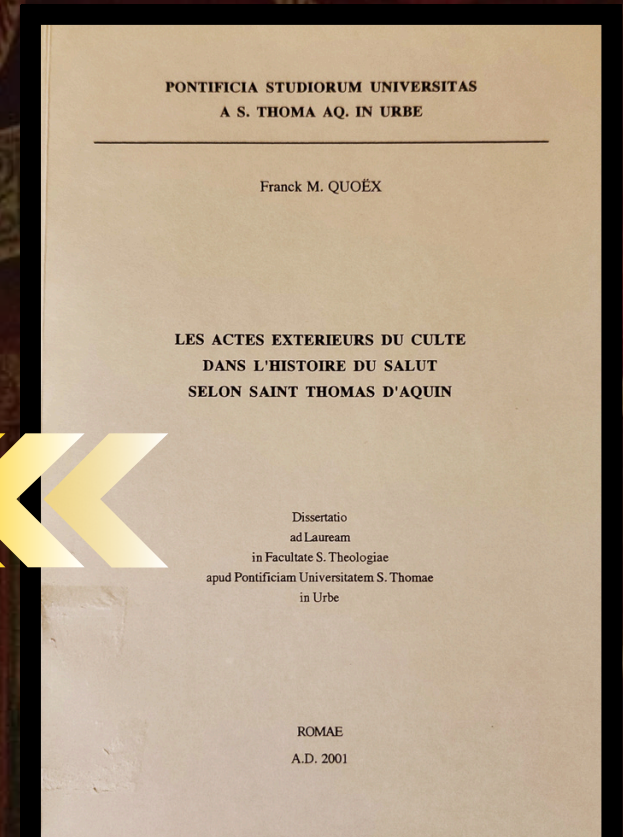
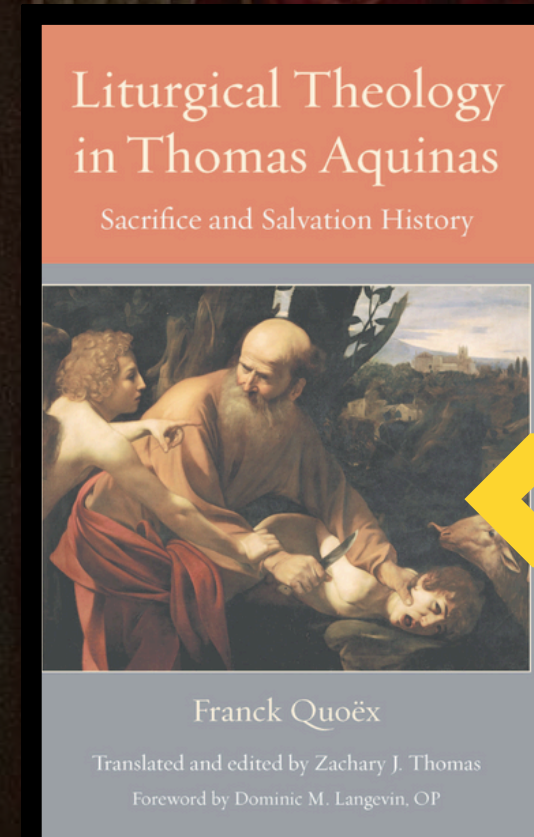
KSIEGI CEREMONII KOŚCIOŁA RZYMSKIEGO: Ceremoniał papieski i ceremoniał biskupów. Historia – znaczenie – prezentacja

4 lipca 2025 || Sanktuarium Matki Bożej Licheńskiej Bolesnej Królowej Polski

UWAGI WSTĘPNE (1) || CEREMONIE

« Cirimonia nihil aliud est quam honor debitus Deo aut hominibus propter Deum »

Episcopi Pientin. [Agostino Patrizi de Piccolomini] *qui fuit magister cerimoniarum*, w: BAV, Vat. Lat. 12285, f. 63 verso, cyt. za.: Simone Raponi, *Cerimonie pontificie alla prova*, Roma 2025, s. 11.

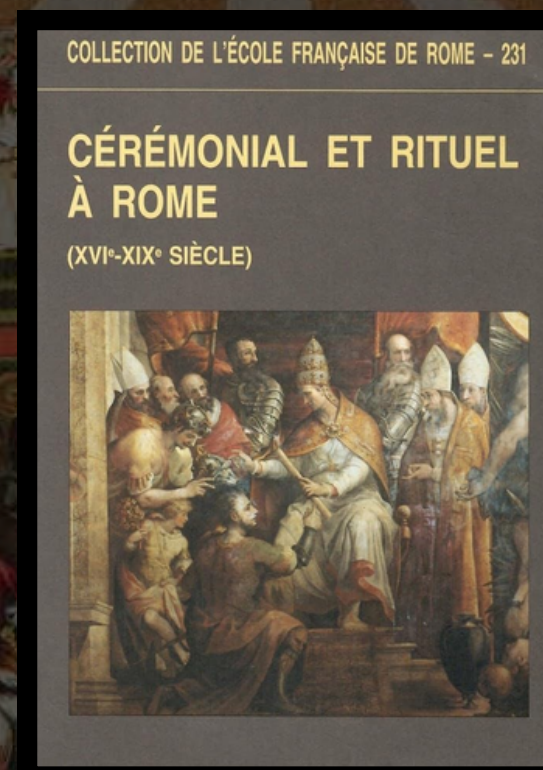

Ceremony in liturgy, an external action, gesture, or movement which accompanies the **prayers** and public exercise of divine worship. To these the **Council of Trent** (Sess. XXII, cap. v.) adds the things over which or with which the **prayers** are pronounced, e.g. **blessings**, lights, **incense**, vestments, etc. Ceremony is the **necessary** outcome of the twofold nature of man, **intellectual** and sensible, on account of which, as **St. Thomas Aquinas** says (Contra Gentiles, III, cxix), he must pay **God** a twofold adoration, one spiritual, which consists in the interior devotion of the **soul**, the other corporal, which manifests itself in the outward form of worship, for there is no inward sentiment or feeling which man is not wont to express outwardly by some suitable gesture or action. Ceremonies are employed to embellish and adorn sacred functions; to excite in the faithful sentiments of respect, devotion, and religion, by which the **honour** of **God** is increased and the sanctification of the **soul** is obtained, since these constitute the principal object of all **liturgical** acts; to lead the illiterate more easily to a **knowledge** of the mysteries of religion; to indicate the dispositions **necessary** to receive the **sacraments** worthily; and to induce the **faithful** to fulfil with greater docility the **obligations** which the reception of the **sacraments** imposes on them.

Schulte, Augustin Joseph. "Ceremony." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 3. New York: Robert Appleton Company, 1908.

« Ce qu'il y a de plus essentiel à Rome
ce sont les cérémonies »

A. de Wicquefort, *Mémoire touchant les ambassadeurs et les ministres publics*, La Haye, 1677, s. 229, cyt. za: Martine Boiteux, *Parcours rituels romains à l'époque moderne*, w: M. A. Visceglia, C. Brice (red.), *Cérémonial et rituel à Rome (XVIe-XIXe siècle)*, Rzym 1997, s. 27.

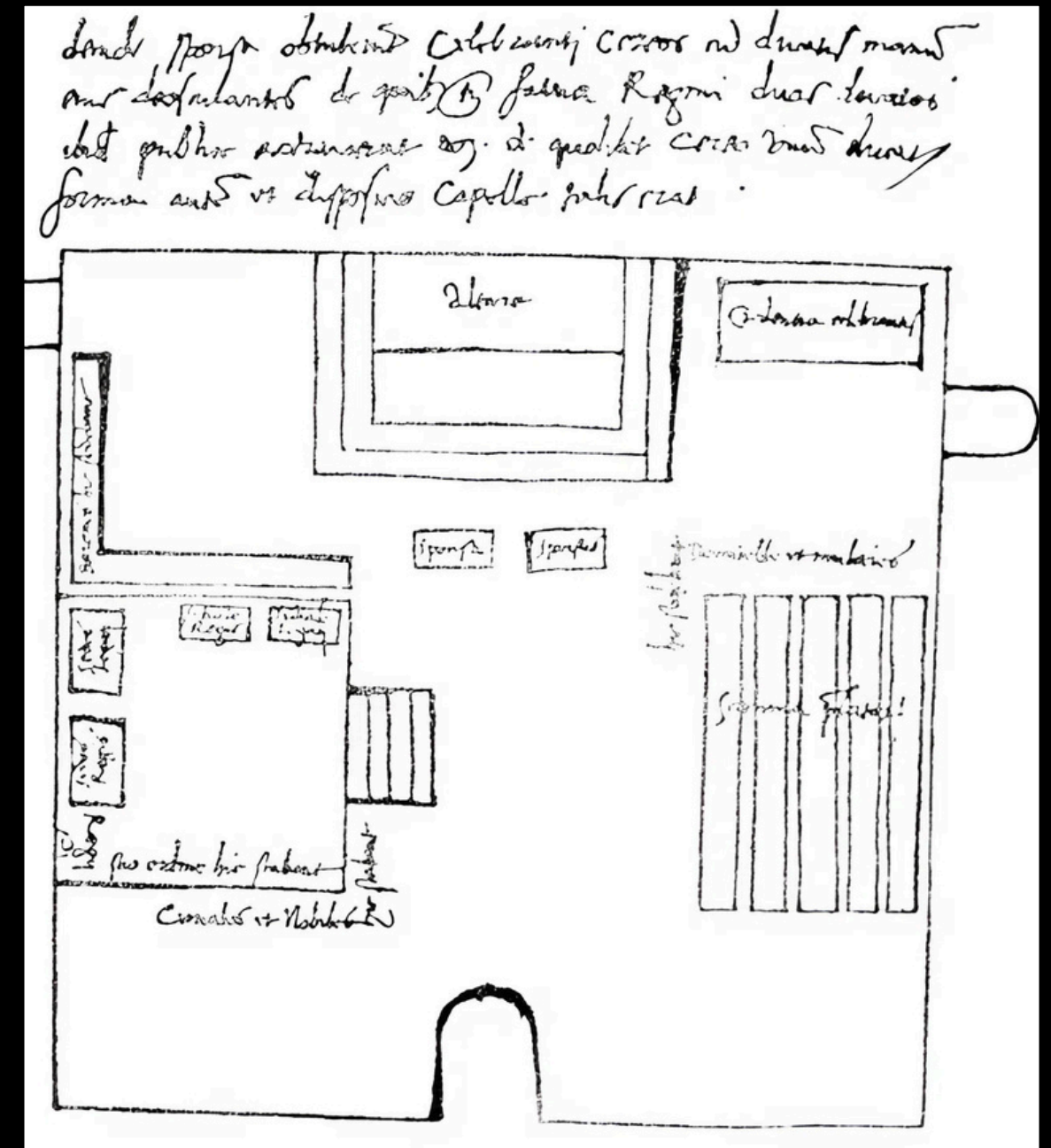
ROMA:
La città rituale

Custodi (serva) ordinem
et ordo te custodiet (servabit).
Sine ordine omnia confunduntur.

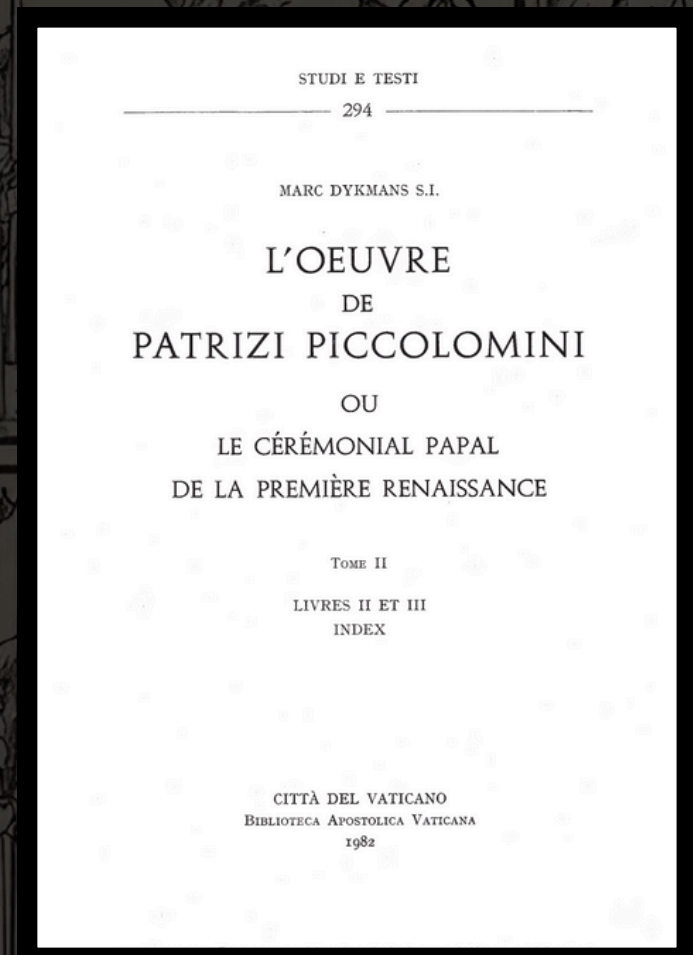
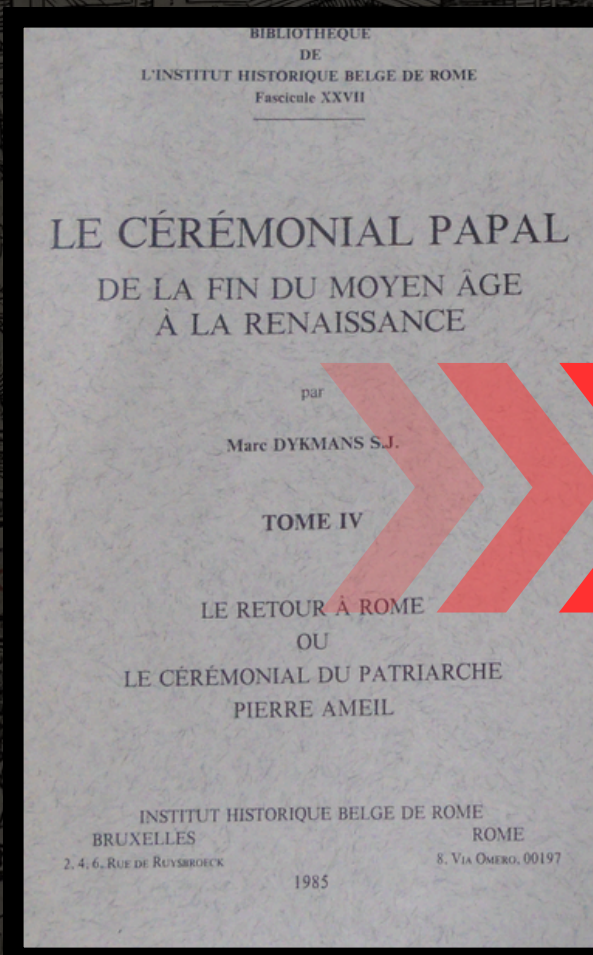
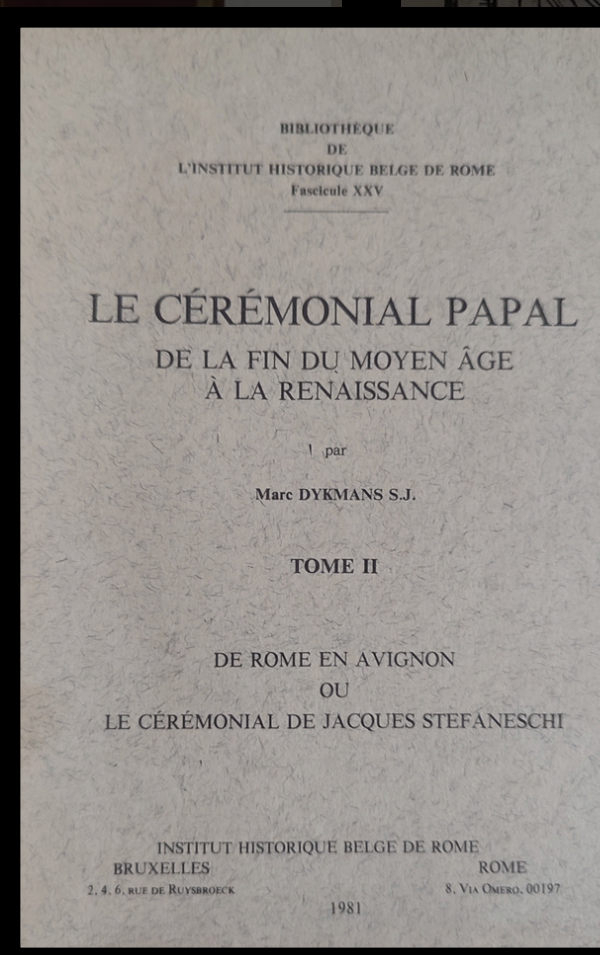
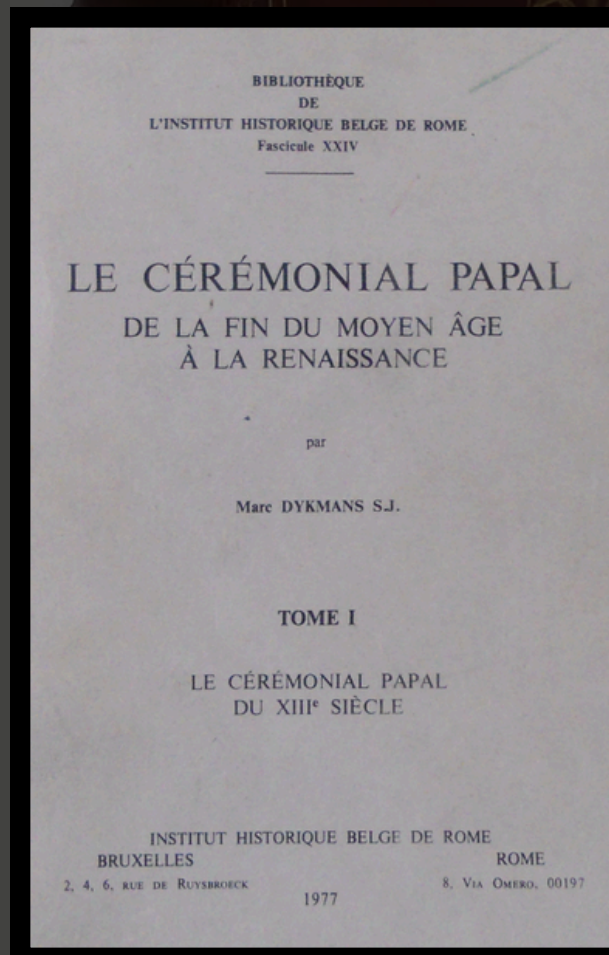
Kompletne OR Andrieu wraz z komentarzem,
opisem tabelarycznym i bibliografią
(nb: polskie tłumaczenie OR!).

M. G. Constant, *Deux manuscrits de Burchard. Fragment du Diaire (1492-1496). Le Cérémonial*, w: *Mélanges de l'école française de Rome*, vol. 22 (1902), s. 215.

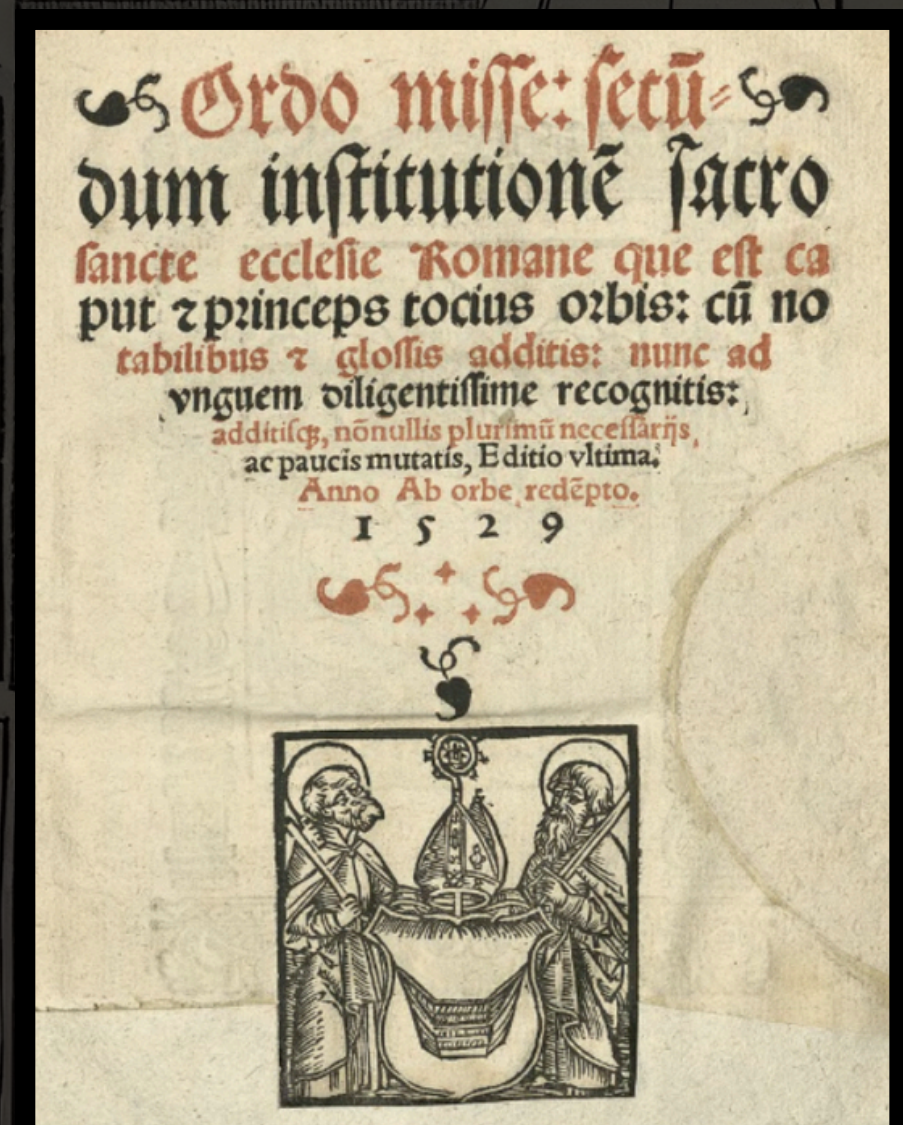
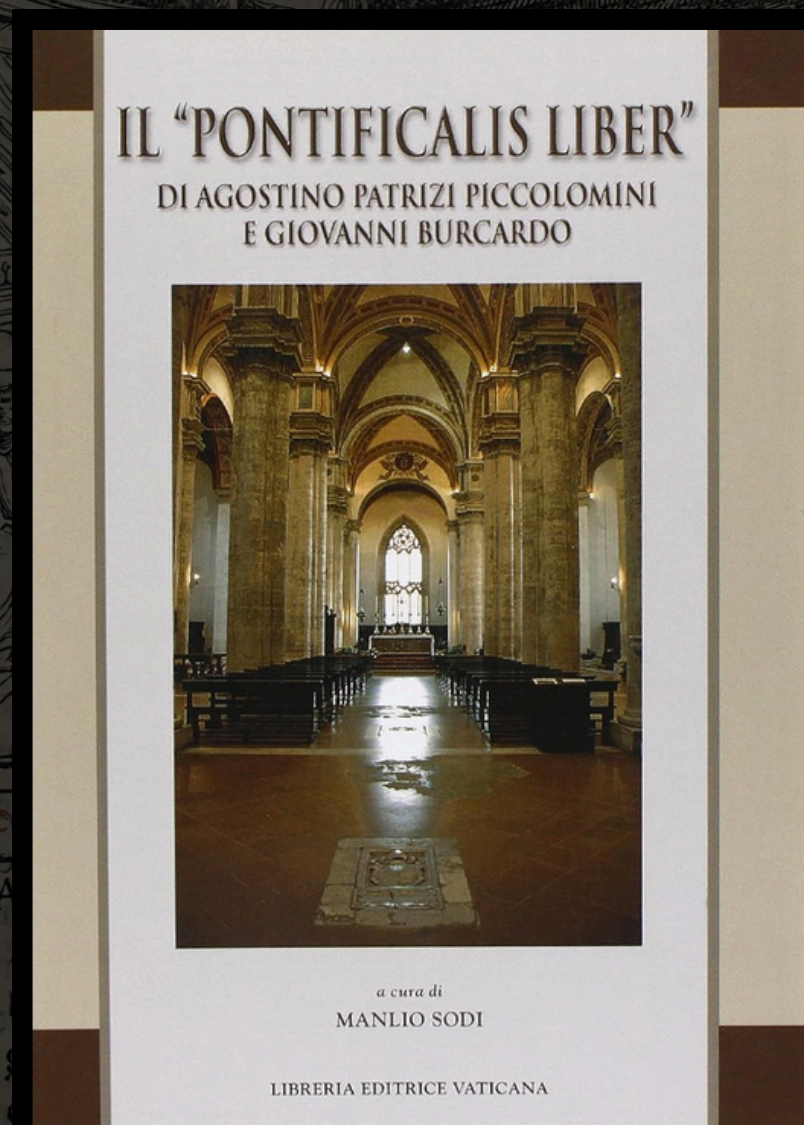
CEREMONIAŁ PAPIESKI (1b) || ŹRÓDŁA

- *Caeremoniale Romanum* Grzegorza X (1273)
- *Ordinarium Sanctae Romanae Ecclesiae* kard. Giacomo Stefaneschiego (1341)
- *Caeremoniale romanum pontificium* Pierre'a Ameliego (pontyfikat Urbana VI 1378-1389)
- *Caeremoniale Romanum* Petrusa z Burgos (?) (1455)
- ***De caeremoniis Curiae Romanae* Agostino Piccolominiiego i Johannaesa Burcharda (1488)**
(prawdopodobny współudział Paride de Grassiego)

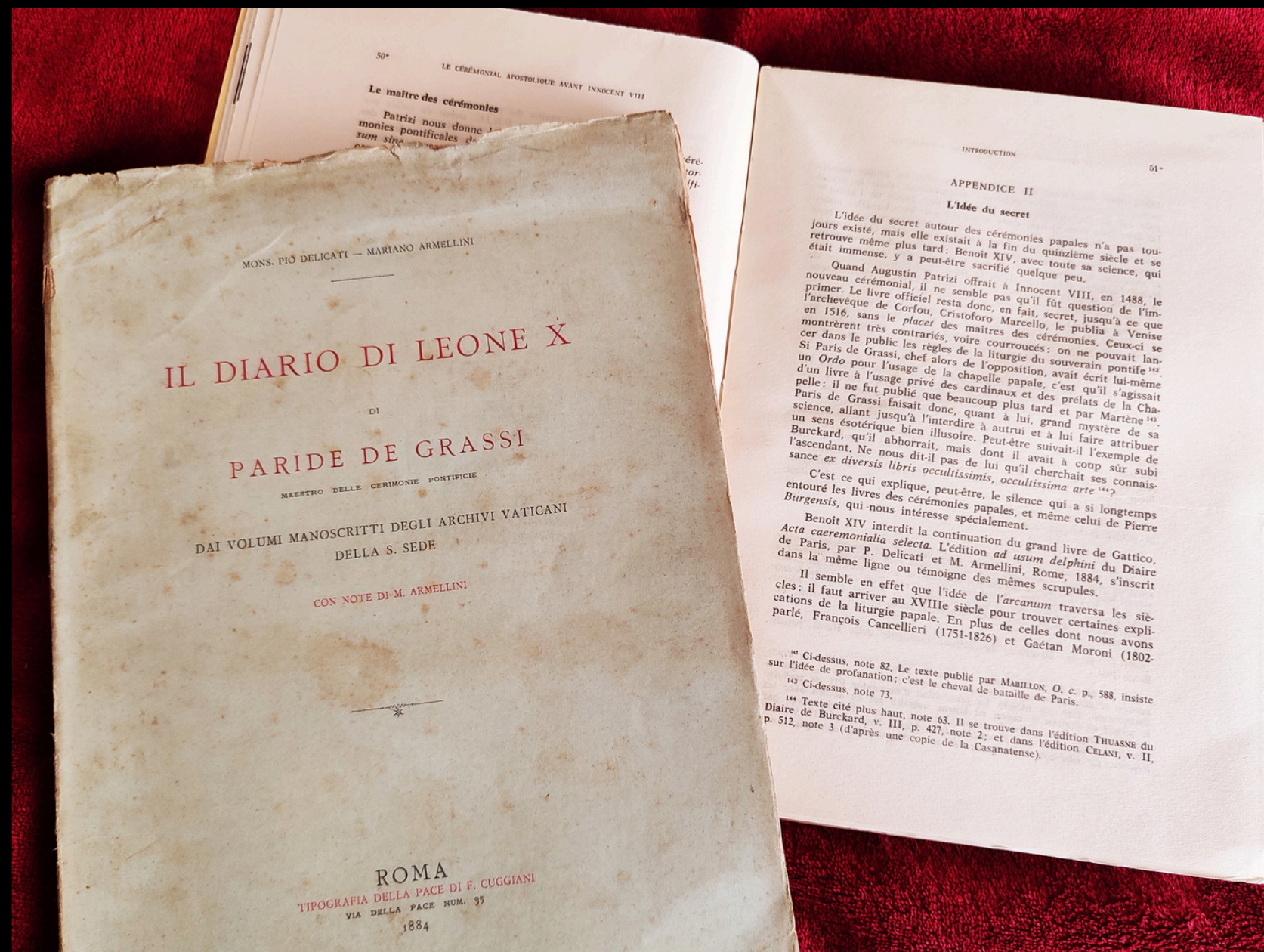
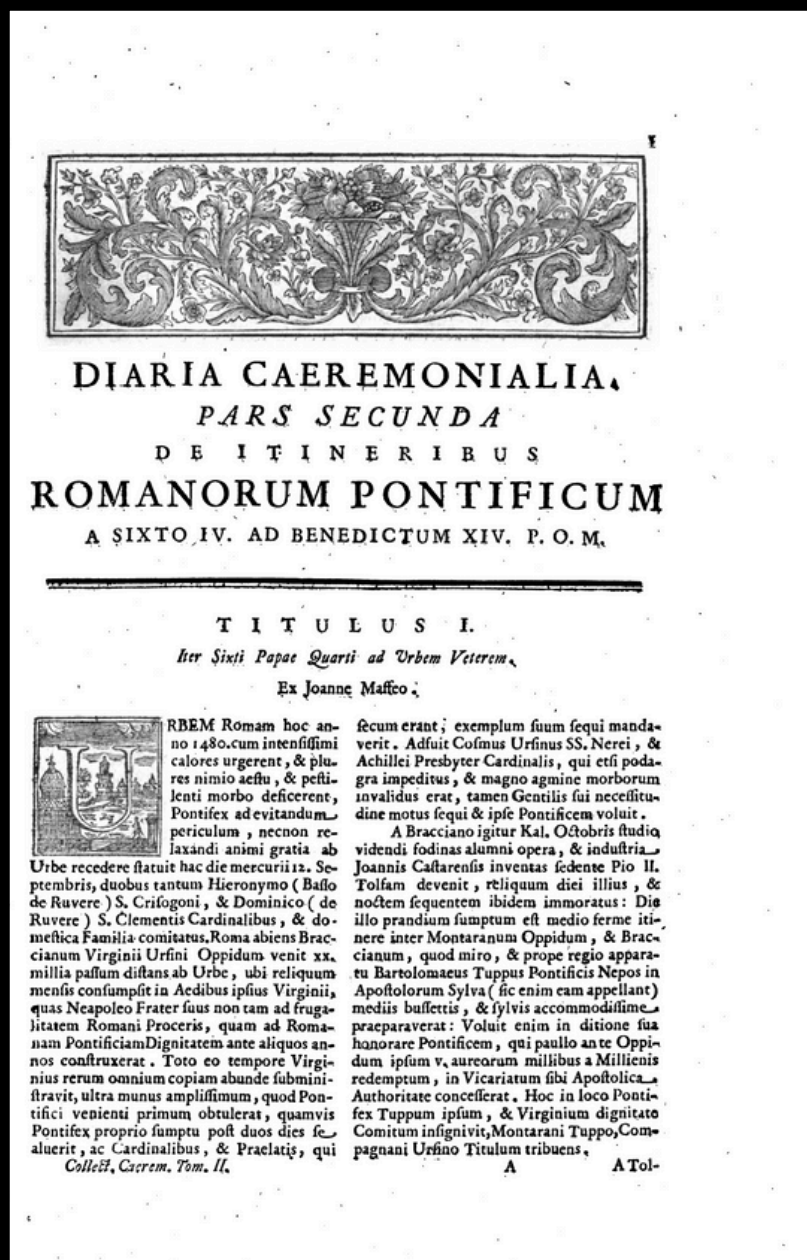
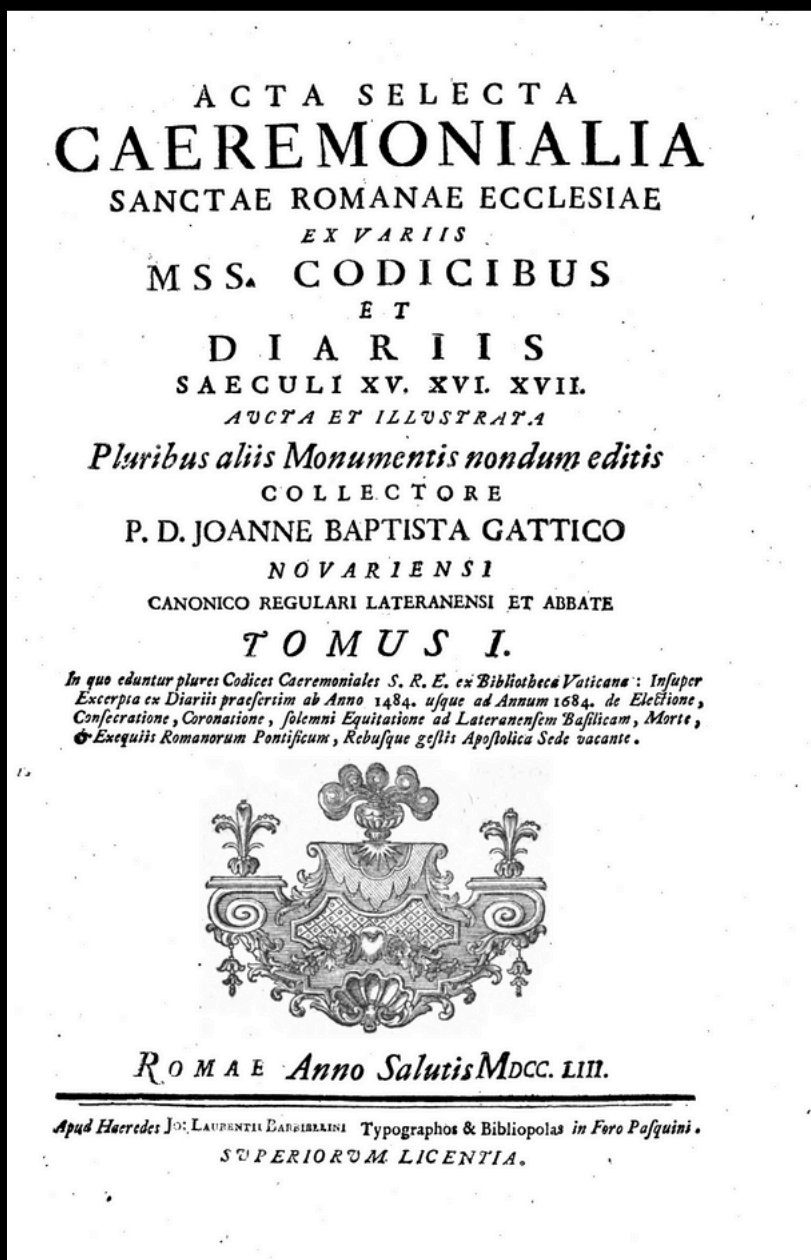

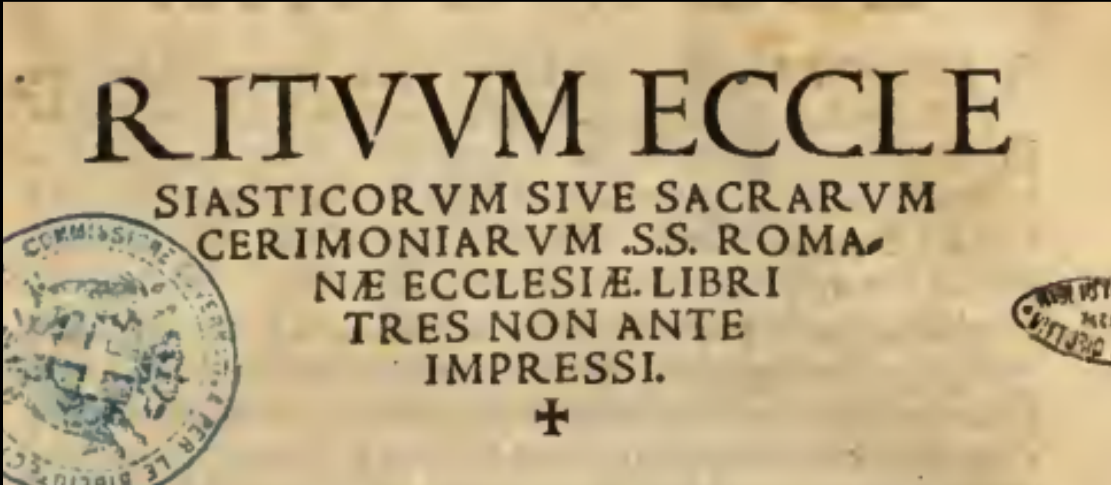
Agostino P. Piccolomini
(c. 1435-1495)

Johannes Burckardt
(c. 1445/50-1506)

CEREMONIAŁ PAPIESKI (3) || IDEA ARCANUM

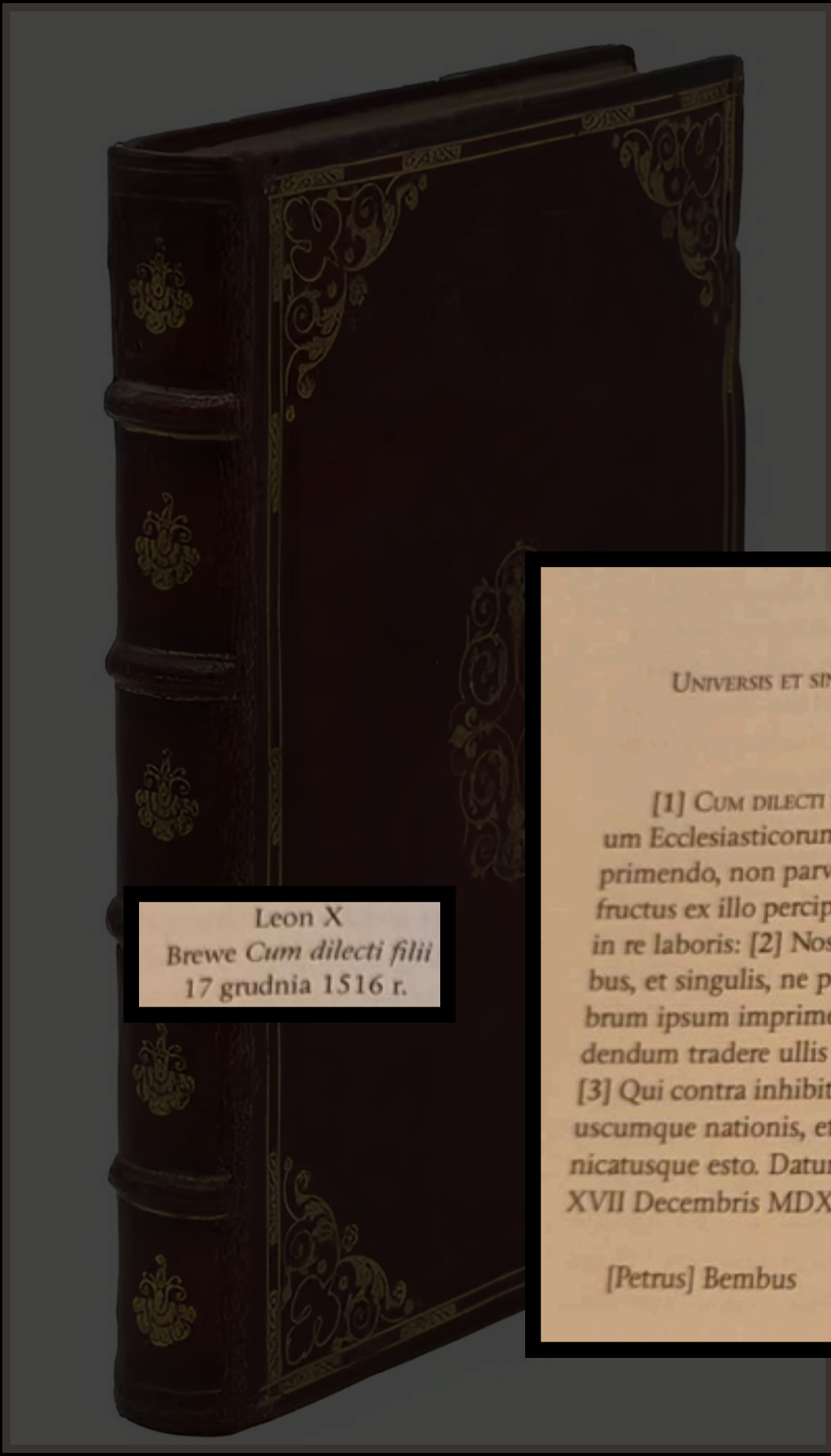

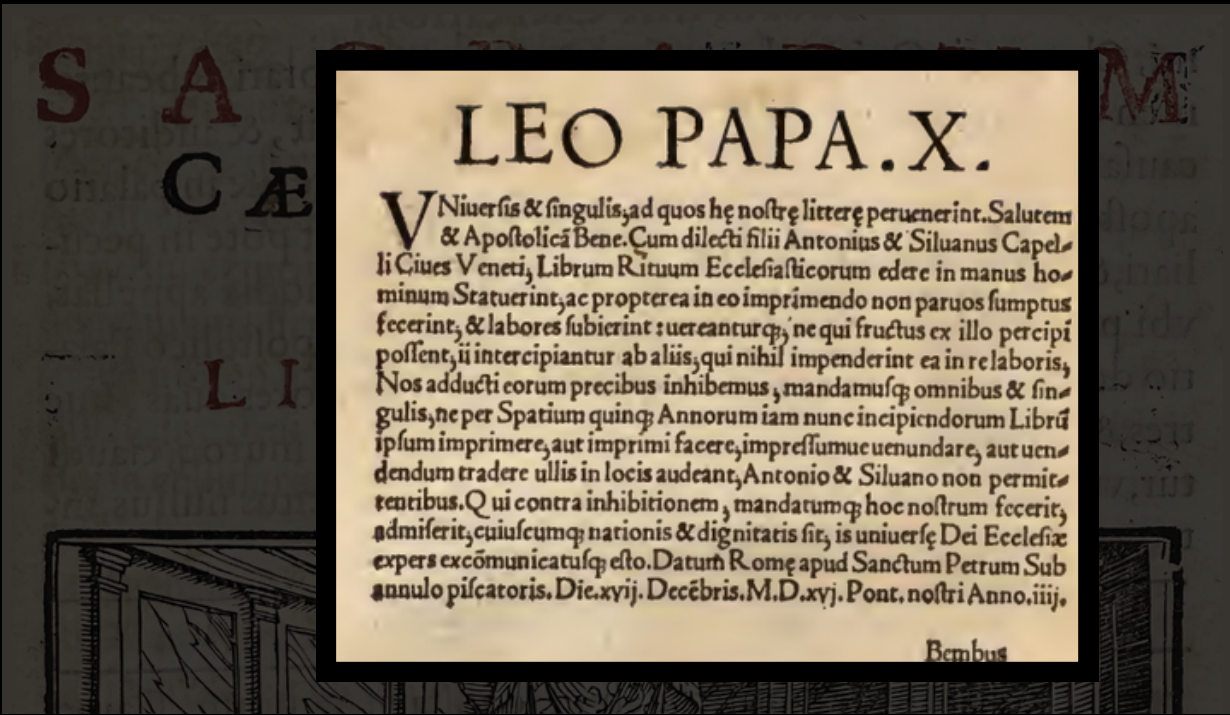
Rituum ecclesiasticorum sive sacrarum cerimoniarum
Sacrosanctae Romanae Ecclesiae
libri tres non ante impressi

Rok	Tytuł skrócony	Miejsce / Wydawca
1516	Rituum ecclesiasticorum... libri tres non ante impressi	Wenecja – Gregorii de Gregoriis
1557	Rituum ecclesiasticorum... libri tres	Kolonia – Birckmann
1560	Sacrarum cerimoniarum... libri tres	Rzym – Valerius Doricus
1572	Rituum ecclesiasticorum... libri tres	Kolonia – Birckmann
1574	Rituum ecclesiasticorum... libri tres	Kolonia – Birckmann
1582	Rituum ecclesiasticorum... libri tres	Wenecja – Giunta
1750–1751	Sacrarum caeremoniarum... libri tres	Rzym – Antonio de Rubeis (red. Catalani)

CEREMONIAŁ PAPIESKI (4b) || EDYCJE

Leon X
Brewe Cum dilecti filii
17 grudnia 1516 r.

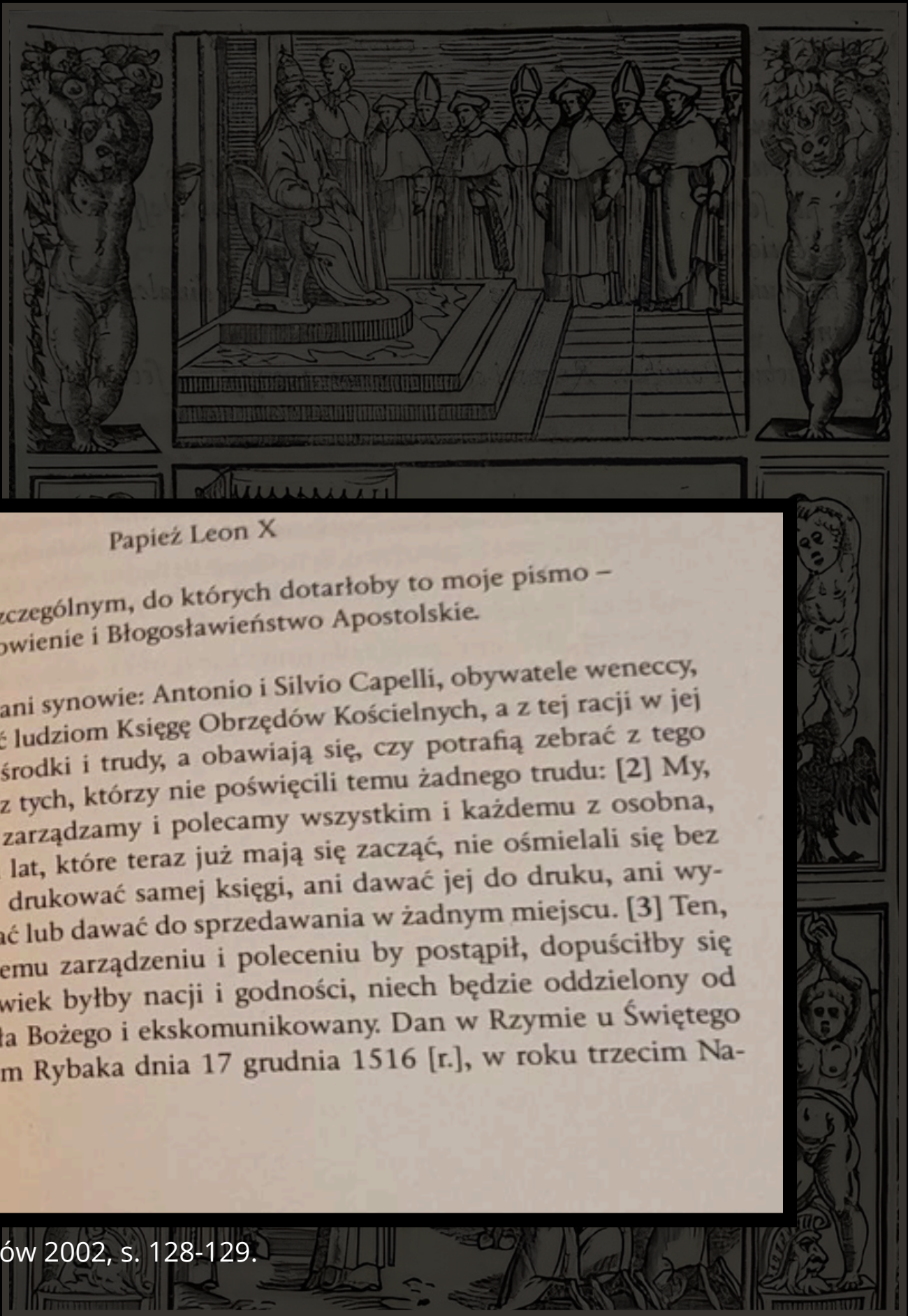

LEO PAPA X

UNIVERSIS ET SINGULIS, AD QUOS HÆ NOSTRÆ LITTERÆ PERVENERINT, SALUTEM, ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

[1] CUM DILECTI FILII, Antonius, et Silvanus Capelli Cives Veneti Librum Ritu-um Ecclesiasticorum edere in manus hominum statuerint, ac propterea in eo im-primendo, non parvos sumptus fecerint, et labores fecerint; vereanturque, nequi fructus ex illo percipi possent, ii intercipientur ab aliis, qui nihil impenderint ea in re laboris: [2] Nos adducti eorum precibus, inhibemus, mandamusque omni-bus, et singulis, ne per spatium quinque annorum iam nunc incipiendorum Li-brum ipsum imprimere, aut imprimi facere, impressumque venundare, aut ven-dendum tradere ullis in locis audeant, Antonio, et Silvano non permittentibus. [3] Qui contra inhibitionem, mandatumque hoc nostrum fecerit, admiserit, cui-uscumque nationis, et dignitatis sit, is universæ Dei Ecclesiæ expers, excommu-nicatusque esto. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XVII Decembris MDXVI Pont[ificatus] Nostri anno IIII,

[Petrus] Bembo

Papież Leon X

Wszystkim i poszczególnym, do których dotarłoby to moje pismo –
pozdrawienie i Błogosławieństwo Apostolskie.

[1] Jako że umiłowani synowie: Antonio i Silvio Capelli, obywatele weneccy, postanowili udostępnić ludziom Księgę Obrzędów Kościelnych, a z tej racji w jej druk włożyli niemałe środki i trudy, a obawiają się, czy potrafią zebrać z tego owoce, kradzione przez tych, którzy nie poświęcili temu żadnego trudu: [2] My, idąc za ich prośbami, zarządzamy i polecamy wszystkim i każdemu z osobna, aby przez okres pięciu lat, które teraz już mają się zacząć, nie ośmielali się bez zgody Antonia i Silvia drukować samej książki, ani dawać jej do druku, ani wy-zgodzanej sprzedawać lub dawać do sprzedawania w żadnym miejscu. [3] Ten, kto wbrew temu naszemu zarządzeniu i poleceniu by postąpił, dopuściłby się [tego] – ten, jakiegokolwiek byłby nacji i godności, niech będzie oddzielony od powszechnego Kościoła Bożego i ekskomunikowany. Dan w Rzymie u Świętego Piotra pod pierścieniem Rybaka dnia 17 grudnia 1516 [r.], w roku trzecim Na-szego Pontyfikatu.

[Pietro] Bembo

SACRARUM
CÆREMONIARUM
SIVE RITUUM ECCLESIASTICORUM
SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIAE
LIBRI TRES

AB AUGUSTINO PATRICIO ORDINATI,
ET A MARCELLO CORCYRENSI ARCHIEPISCOPO
PRIMUM EDITI

*Nunc vero tandem in duos Tomos distributi, ac innumeris
pene mendis purgati, & Commentariis aucti*

AD SANCTISSIMUM PATREM
BENEDICTUM XIV.
PONTIFICEM MAXIMUM
TOMUS I.

*Quo Libri primi Ritus, ac Ceremoniæ explicantur, auctoritate
Summorum Pontificum, Patrum, Canonum, probatorum
Auctorum, Ordinumque Romanorum, & Ceremonialium
tum editorum, tum mss. complurium*

AUCTORE JOSEPHO CATALANO
ORATORII S. HIERONYMI CARITATIS PRESBYTERO.

ROMÆ, MDCCL,
Ex Typographia Antonii de Rubeis apud Pantheon, in via Seminarii Romani.
SUPERIORUM PERMISSU.

CEREMONIAŁ PAPIESKI (5) || ZAWARTOŚĆ

Liber primus

- Konklawe
- Koronacja i konsekracja papieża
- Koronacja cesarza
- Porządek kanonizacji
- Błogosławieństwa (rycerz, sztandar, agnuski, złota róża, miecz)
- Konsystorze i kreacje kardynalskie (galero, pocałunek pokoju, otwarcie ust, przekazanie biretu, nadawanie tytułów)
- Podróże papieskie
- Obrzędy przyjęcia władców
- Porządek Soboru
- Pogrzeb papieża i kardynałów

SACRARVM CERIMONiarVM ROMANAE ECCLESIAE
LIBER PRIMVS.
DE LOCO CONCLAVIS PRIMVM DELIGENDO
SECTIO PRIMA.

Liber secundus

- Liturgie w roku kościelnym (czyli kaplice papieskie *zwyczajne*), w tym Wielki Tydzień, Boże Ciało, etc.
- Porządek solennej Mszy papieskiej oraz Mszy *coram Summo Pontifice*
- Uwzględnione uroczystości Maryjne
- Porządek Komunii św. władcy
- Papieskie rocznice (wybór, koronacja, śmierć poprzednika)
- Msze za zmarłych władców i kardynałów

SACRARVM CERIMONiarVM ROMANAE
ECCLESIAE. LIBER SECVNDVS

DE PRIMA DOMINICA ADVENTVS
DOMINI. Cap.I.

SACRARVM CERIMONiarVM SANCTÆ
ROMANÆ ECCLESIAE LIBER TERTIVS.

SECTIO PRIMA.

DE REVERENTIIS ET PRIMO DE
REVERENTIA ALTARIS. Cap.I

Liber tertius

- Rewerencje (ołtarz, papież, kardynałowie, biskupi), czyli ogólny porządek
- objaśnienie poszczególnych ważniejszych funkcji spełnianych w czasie kaplic papieskich (ogólny porządek, mistrz ceremonii, kardynałowie asystenci, pozostała asysta)
- objaśnienie dalszych funkcji (diakon, subdiakon, akolici, inni przedstawiciele dworu papieskiego)
- omówienie stroju liturgicznego (papież, kardynałowie, ważniejsi usługujący)
- inne ważne normy (godziny celebracji, procesje, bardziej *newralgiczne* momenty Mszy)

CEREMONIAŁ PAPIESKI (6) || PREZENTACJA

LIBER PRIMVS

I

SACRARVM CERIMONiarVM ROMANAE ECCLESIAE
LIBER PRIMVS.

DE LOCO CONCLAVIS PRIMVM DELIGENDO
SECTIO PRIMA.

ACRAS Apostolicę Sedis, Romaniq; Pōtificis Ce-
rimonias, ritus, & obseruationes quibus Summi Pōti-
fices uti consueuerunt, collecturi congruū arbitramur
ab ipsa Romani Antistitis electione inchoare, Si prius
locū, in quo electio ipsa celebrāda est, descriperimus.
Et quamuis Romani Pontificis electio, ubicunq; Pon-
tifex decesserit, ex Gregorii decimi, Clementis quinti decretis, & insti-
tutis celebrari debeat, tamen quia frequenter Romę ubi plerunq; agit
& auditores causarum Pontifice absente relinqui consueuerunt, & in pala-
tio apostolico apud Sāctum Petrum haberi solet, ut pote in peculiari, &
propria sede, locum conclauis. (Ita enim hodie appellāt, ubi patres pro
electione includuntur) in ipso Apostolico Palatio designabimus. Is lo-
cus continet aulas superiores duas, siue tres. & Sacella duo. & ita Vndi-
q; firmis repagulis, muroq; clauditur, ut ostia nulla, fenestrę nullę nisi al-
tissime, exitus nullus. Introitus tantum unus super sit.

A

SACRARVM
CERIMONiarVM
S. Romanę Ecclesię.

LIBER SECVNDVS

LXIX

SACRARVM CERIMONiarVM ROMANAE
ECCLESIAE. LIBER SECVNDVS

DE PRIMA DOMINICA ADVENTVS
DOMINI. Cap.I.

PRIMA DOMINICA DE ADVENTV
Consuevit celebrare camerarius Sanctissimi Dñi nostri
Papę, si non est Cardinalis. Si uero est Cardinalis, cele-
brat uice camerarius, si est Episcopus. Q d si non est Epi-
scopus: aliquis ex primis assistentibus Papę celebrat. qui
hora competenti praueniens ad capellam accipit Pontificalia paramē-
ta coloris uiolacci, & mitrā simplicem: Diacono, & Subdiacono plane-
tas plicatas antepectus habentibus sermonem facit Procurator ordi-
nis predicatorum.

Ordo seruandus quando cantatur missa ordinaria co-
ram Papa per Prelatum. Cap.II.

Hac die summus Pontifex in camera paramenti: q Papagalli dicitur,
induitur amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali rubro simplici, & mitra nō
auri phrygiata per seniores diaconos Cardiales duos sibi assistētes, & du-
os Subdiaconos: qui debent stare quasi retro Pontificem a coluthis mini-
K

LIBER TERTIVS

CXX

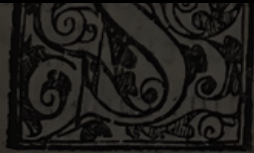
SACRARVM CERIMONiarVM SANCTE
ROMANę ECCLESIE LIBER TERTIVS.

SECTIO PRIMA.

DE REVERENTIIS ET PRIMO DE
REVERENTIA ALTARIS. Cap.I

ACCEDENS PRIMVM AD ECCLESIA-
am, siue capellam Pontifex genu flectit ante altare super
faldistorium, & capite directo orat. Cardinales, prela-
ti & alii omnes, tam clerici q laici similiter primum in-
trantes genu flectunt in terram, orantq; Pontifex surgēs
ab oratione cum mitra ueneratur altare caput inclinando anteq inde di-
scedat. Cardinales quotiens uadunt uersus altare, uel ante illud trāscunt:
profunde caput inclināt altari, alii omnes tam Episcopi, q clerici, siue lai-
ci transcentes ante altare genu flectunt.

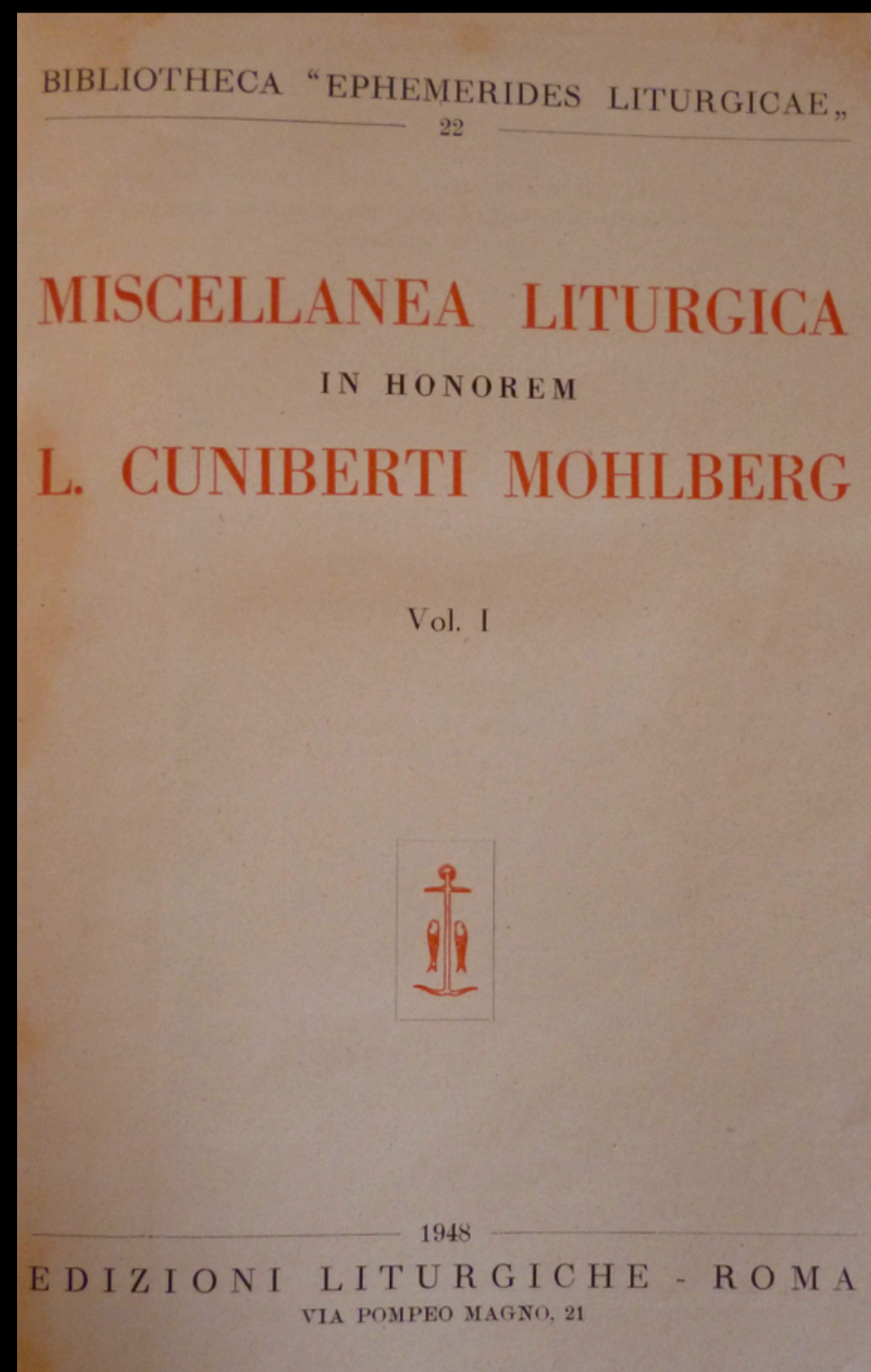
Q d Romanus Pontifex nemini reuerentiam facit. Cap.II
Romanus Pontifex nemini omnino mortalium reuerentiam facit al
surgendo manifeste aut caput inclinando, seu detegēdo. Romanos uero
Imperatori postq illum sedens ad osculum pedis, & manus suscipit, ali-
Q iiii

mi Pontifices uti consueuerunt, collecturi, con-
gruū arbitramur ab ipsa Romani Antistitis ele-
ctione inchoare. Si prius locum in quo electio
ipsa celebranda est, descriperimus. Et quamuis Romani Ponti-
ficis electio, ubicunque Pontifex decesserit, ex Gregorij Deci-
Cæremo.
A mi,

CEREMONIAŁ BISKUPÓW (1a) || ŹRÓDŁA

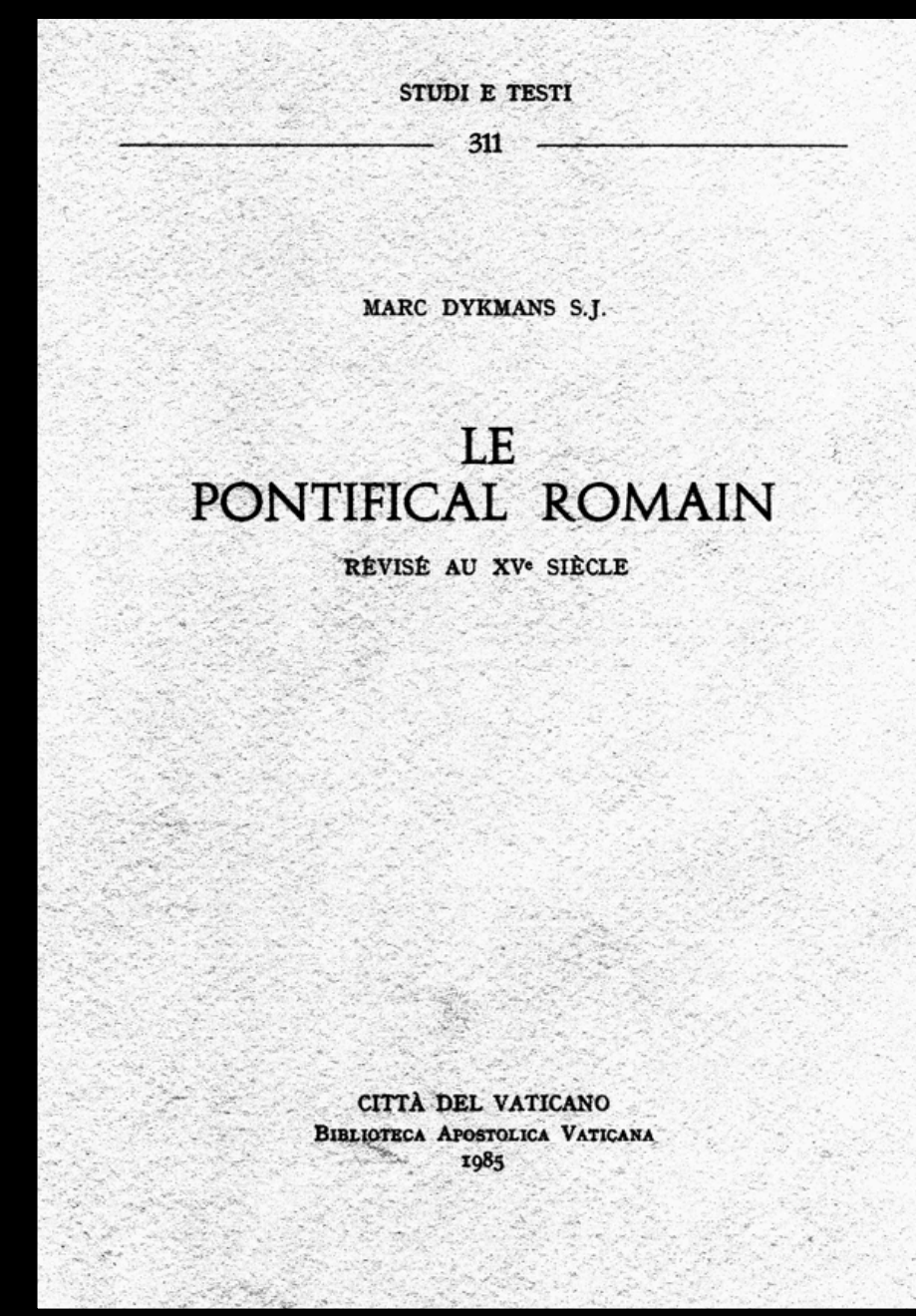
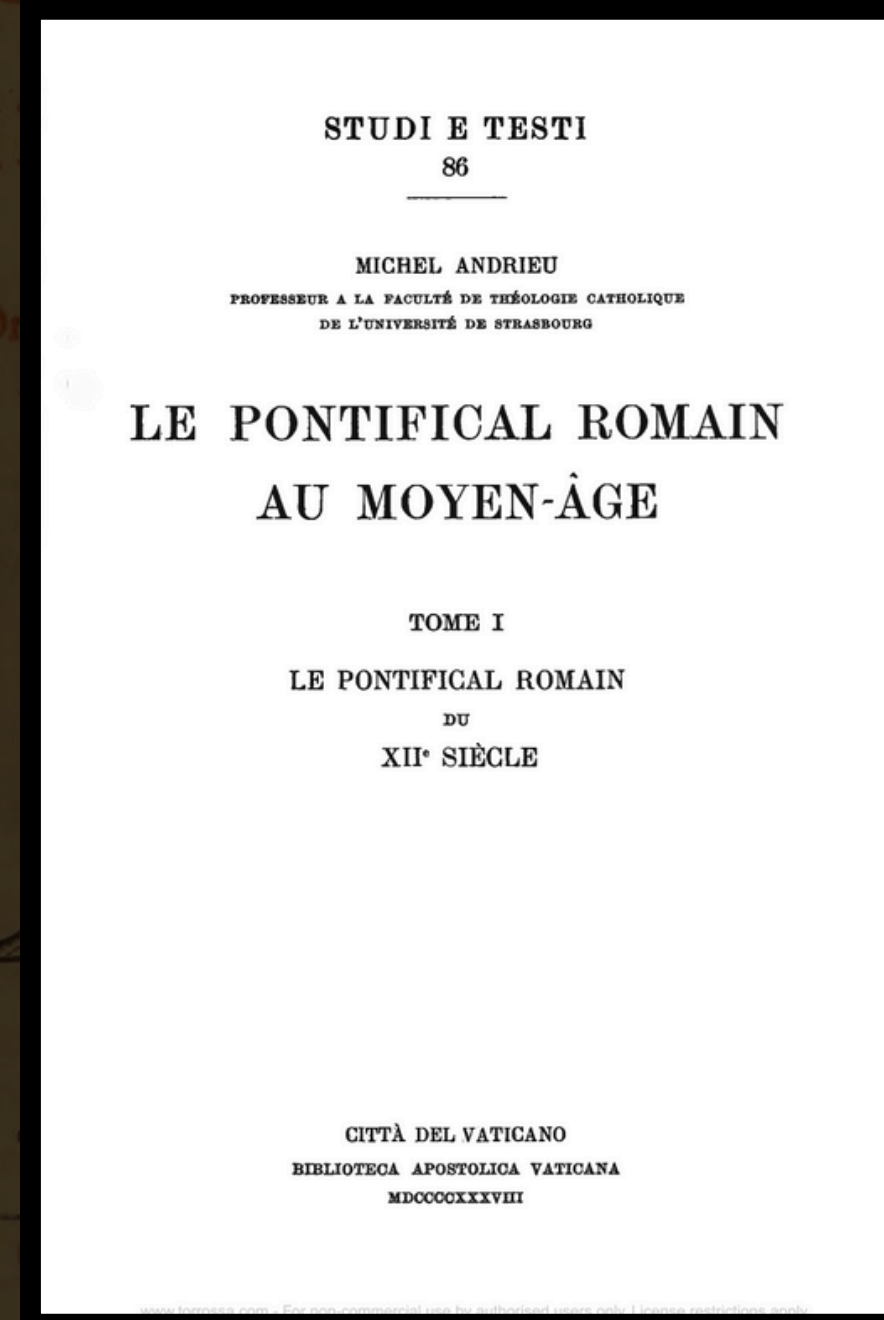
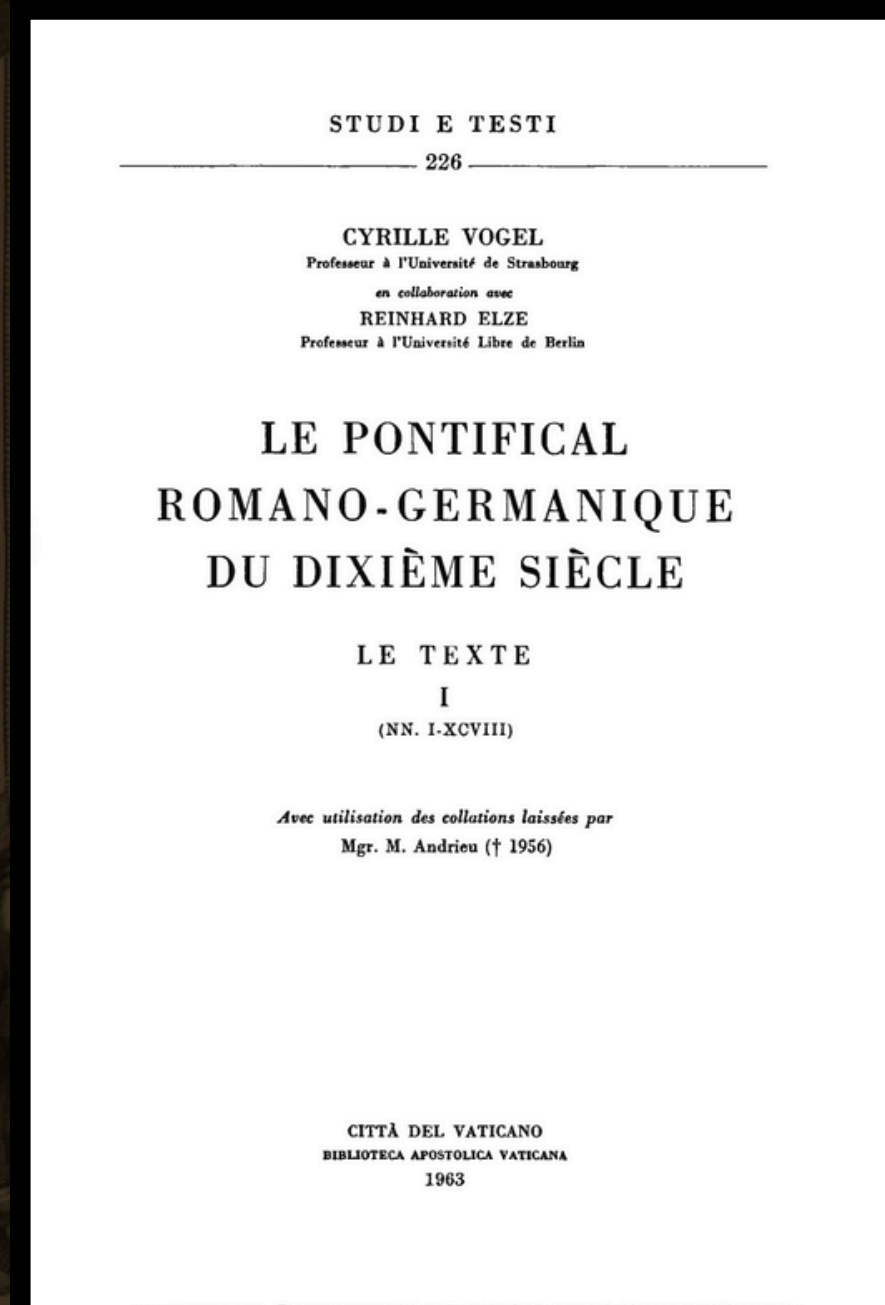
To liturgia kaplicy papieskiej Patriziego, Burcharda, Paride de Grassiego oraz wielu innych [ceremoniarzy apostolskich] będzie tą, która, poddana odpowiednim adaptacjom, czy raczej zredukowana do liturgii rzymsko-pontyfikalnej [sic], stanie się liturgią katedr świata łacińskiego (s. 294).

[Ceremoniał biskupów] to liturgia papieska wielkich mistrzów ceremonii [papieskich] końca XIV i początku XV wieku, która została przyjęta w Kościele rytu rzymskiego (s. 300).

J. Nabuco, *La liturgie papale et les origines du Cérémonial des Évêques* [w:] *Miscellanea liturgica in honorem L. Cuniberti Mohlberg*, t. I, Bibliotheca „Ephemerides Liturgicae” 22, Rzym 1948.

1) Dodatki własne do Pontyfikałów używanych w Rzymie

(źródło najmniej istotne)

2) Zapiski papieskich ceremoniarzy (dzienniki i notatki na marginesach ksiąg)

(+ zaangażowanie w prace nad CE)

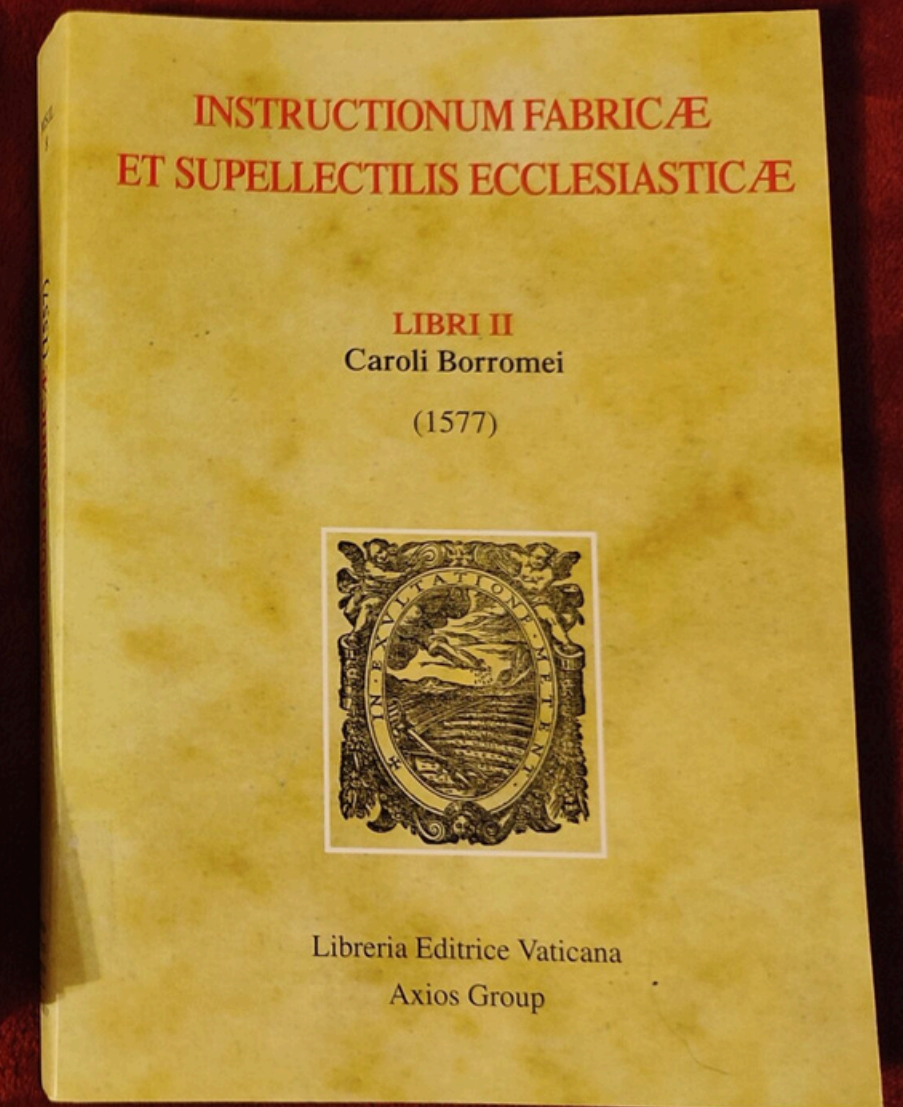
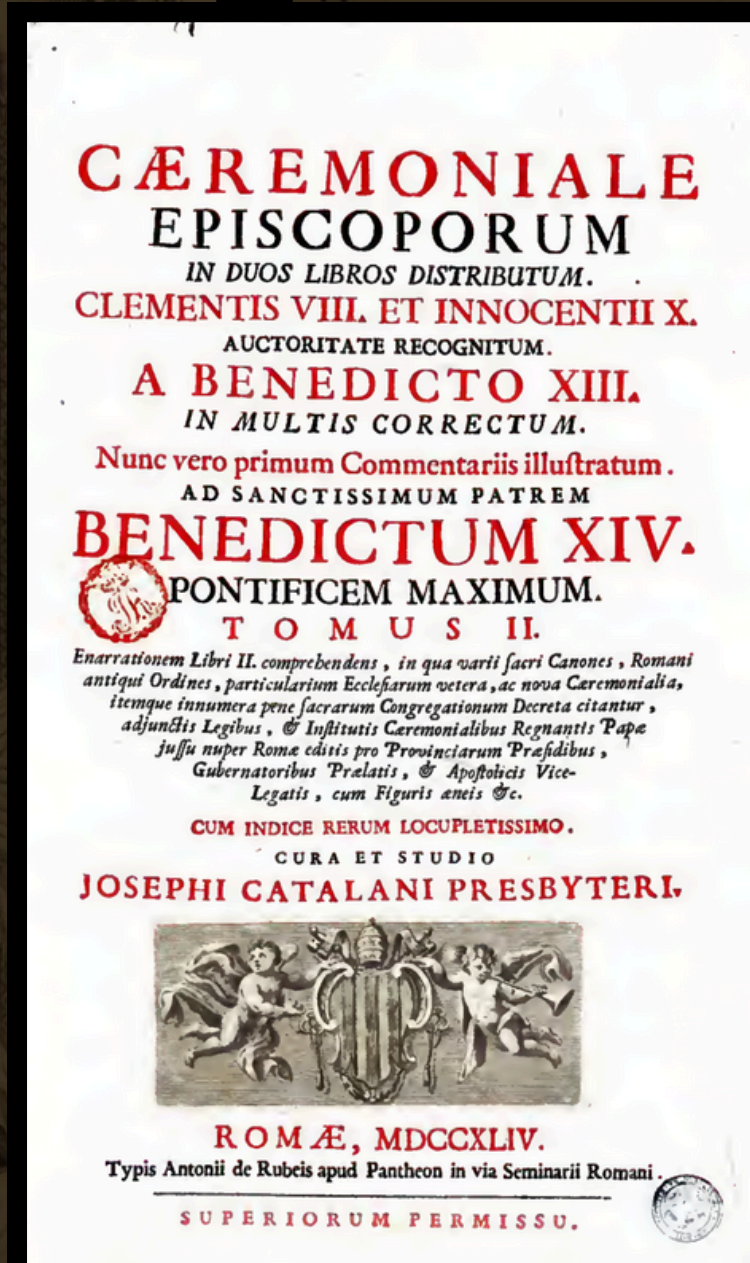
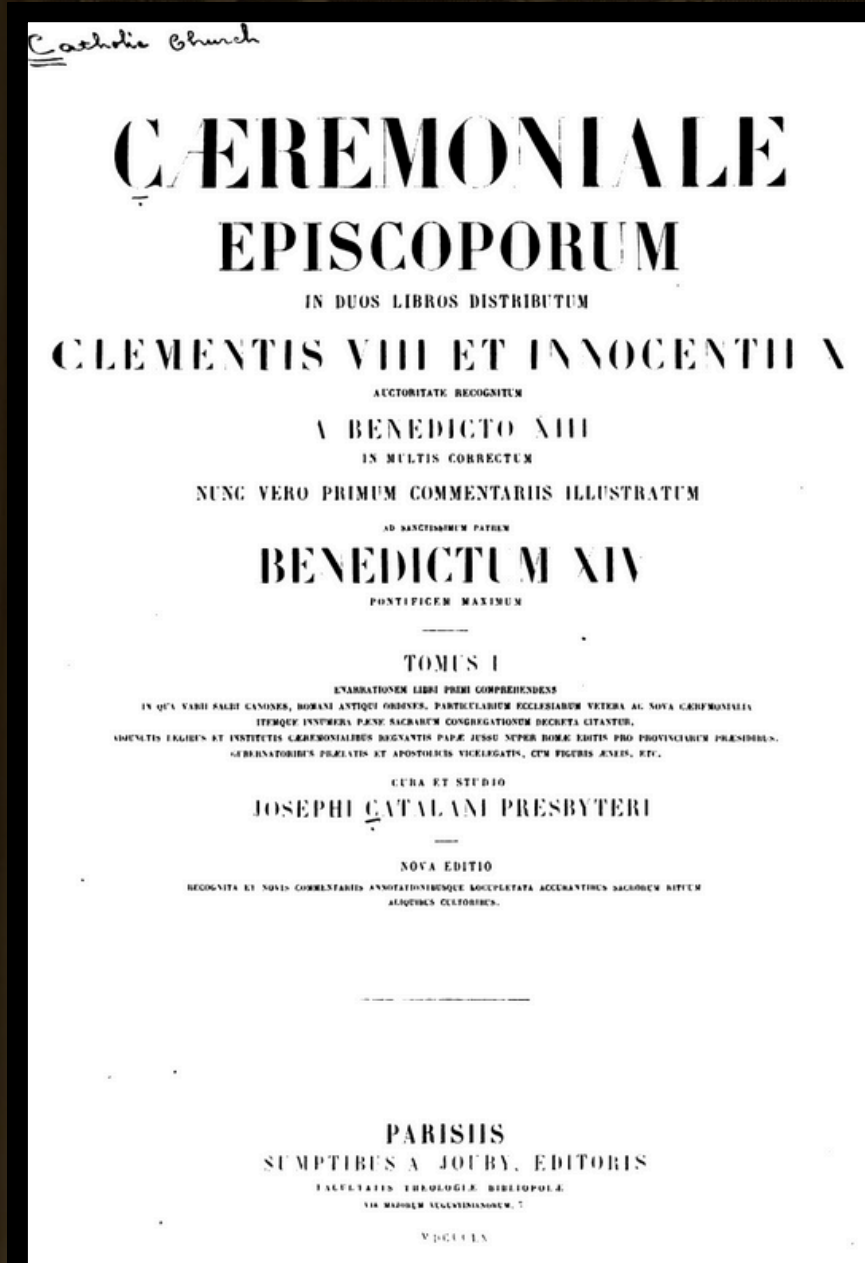

Reu Cam Apost. 1651.

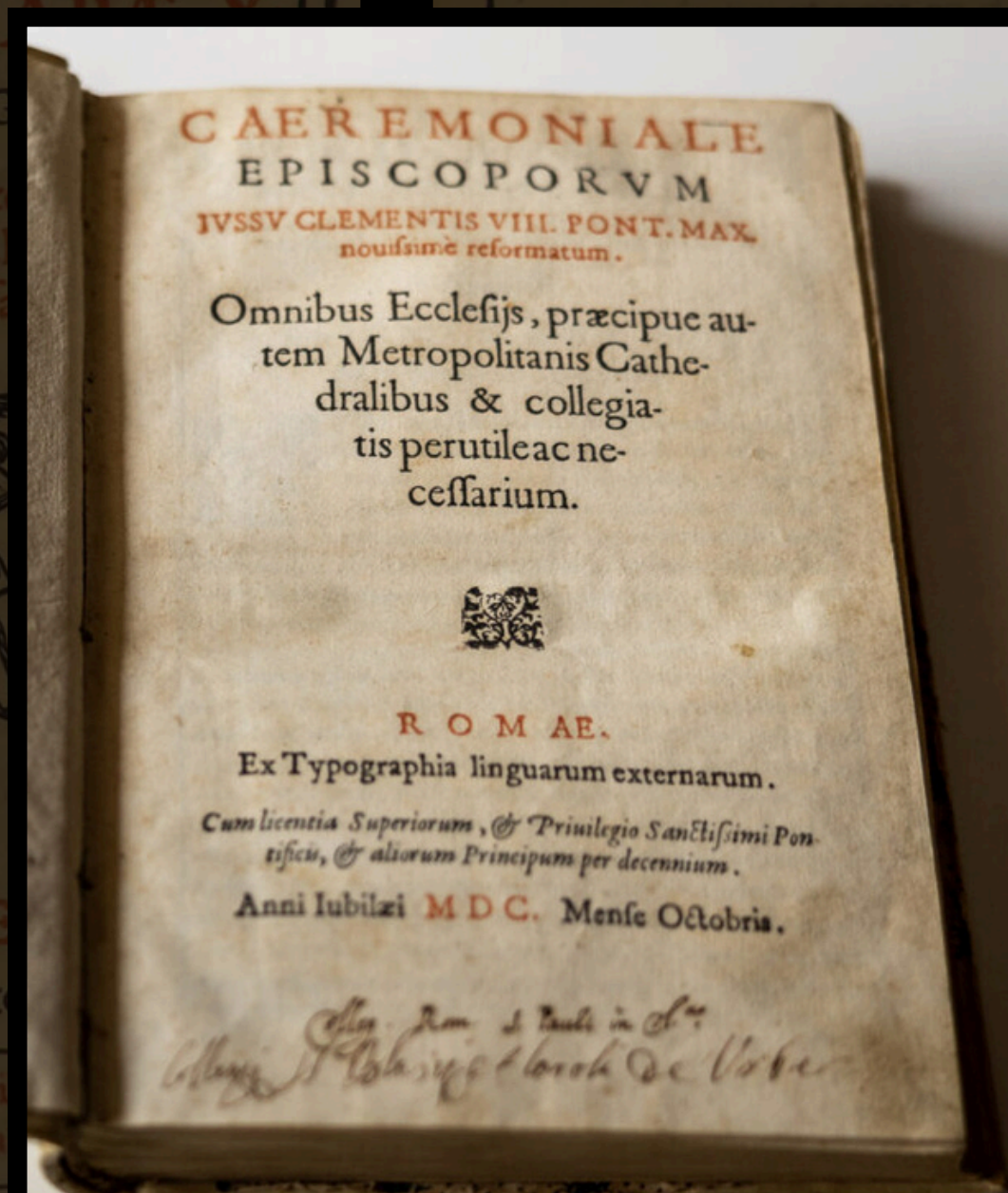
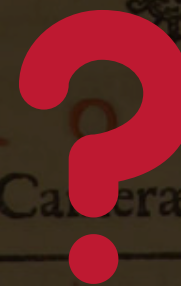
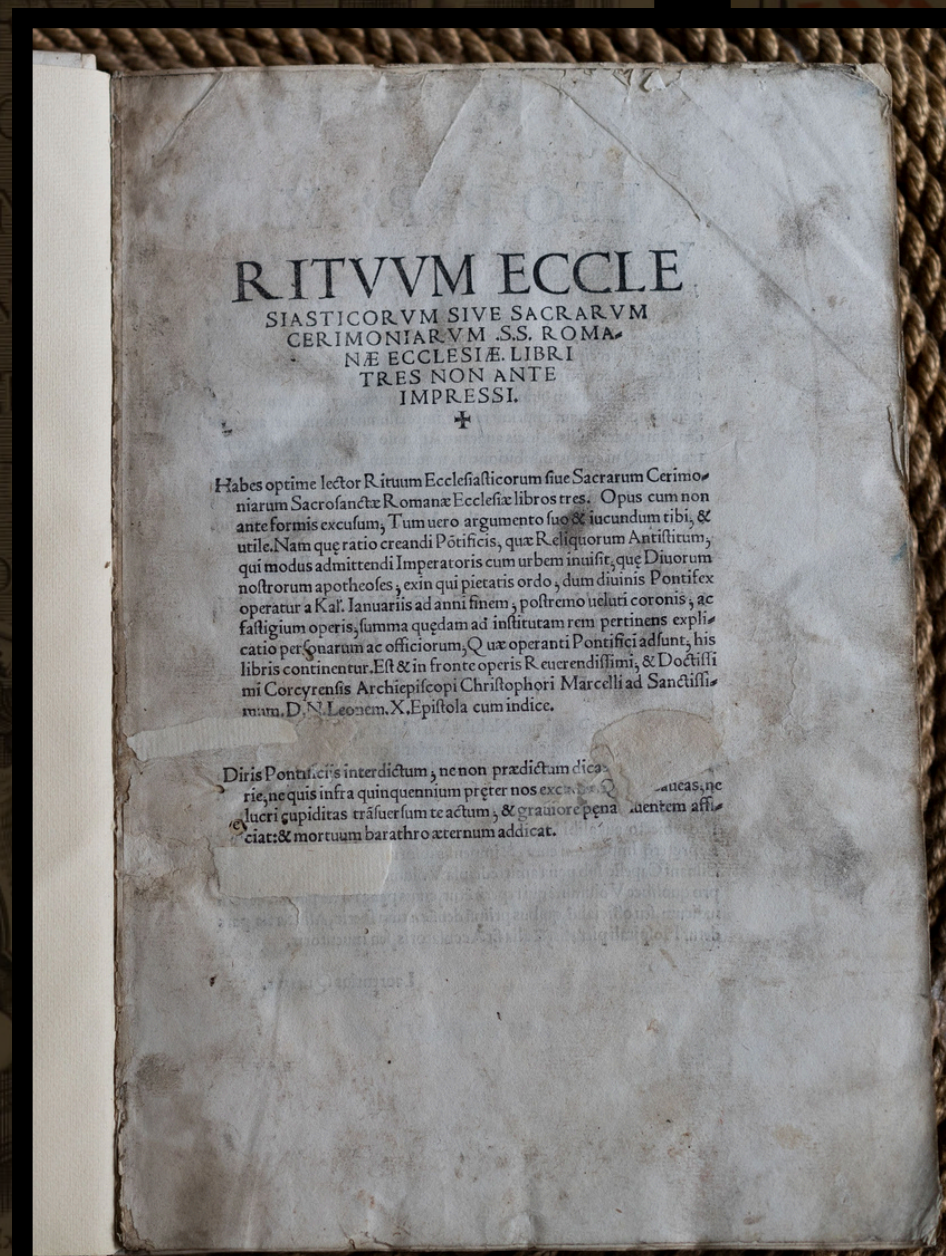
3) *Caeremoniale* (*Ordo*) Kościoła w Mediolanie (?)

(Catalanus)

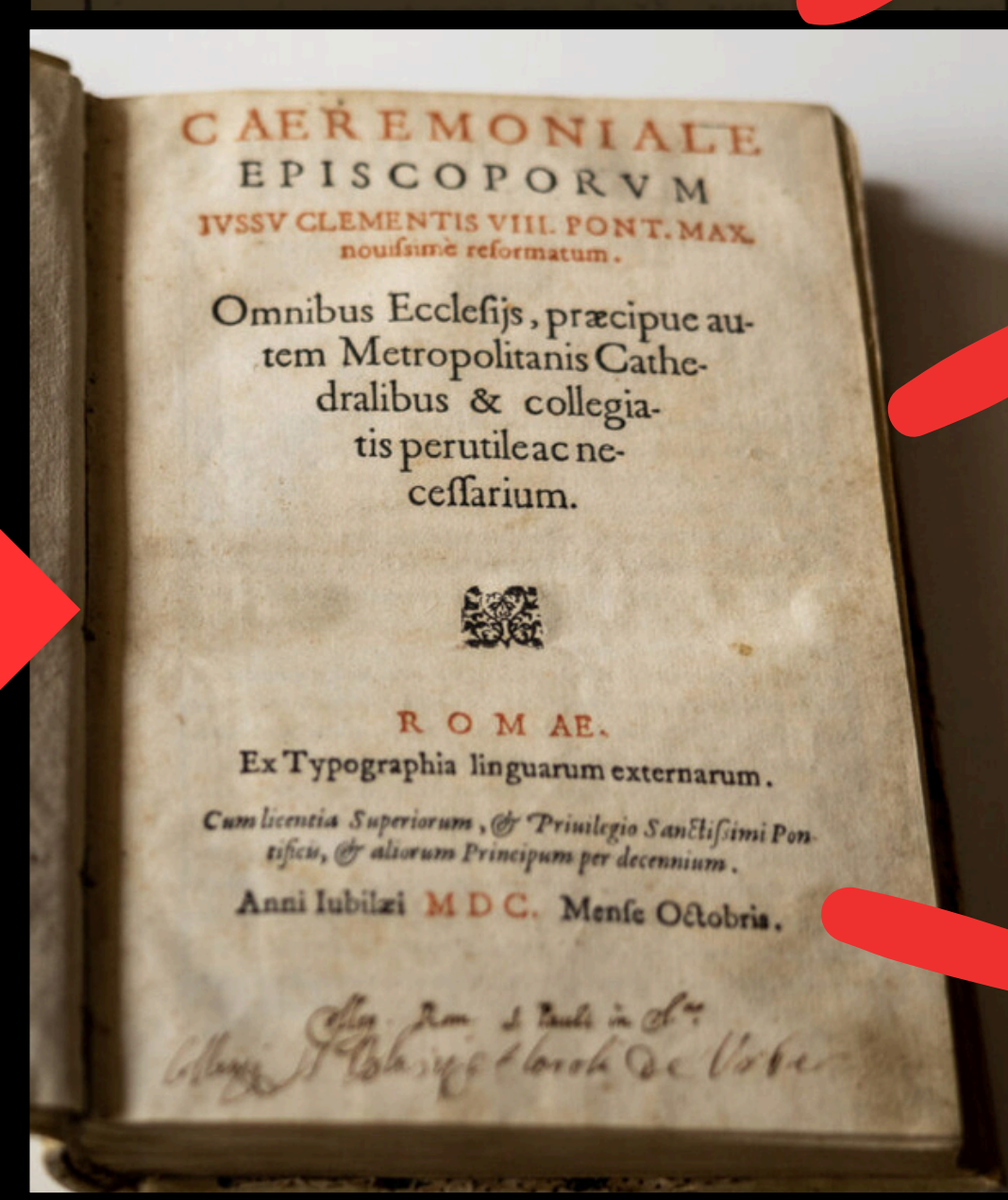
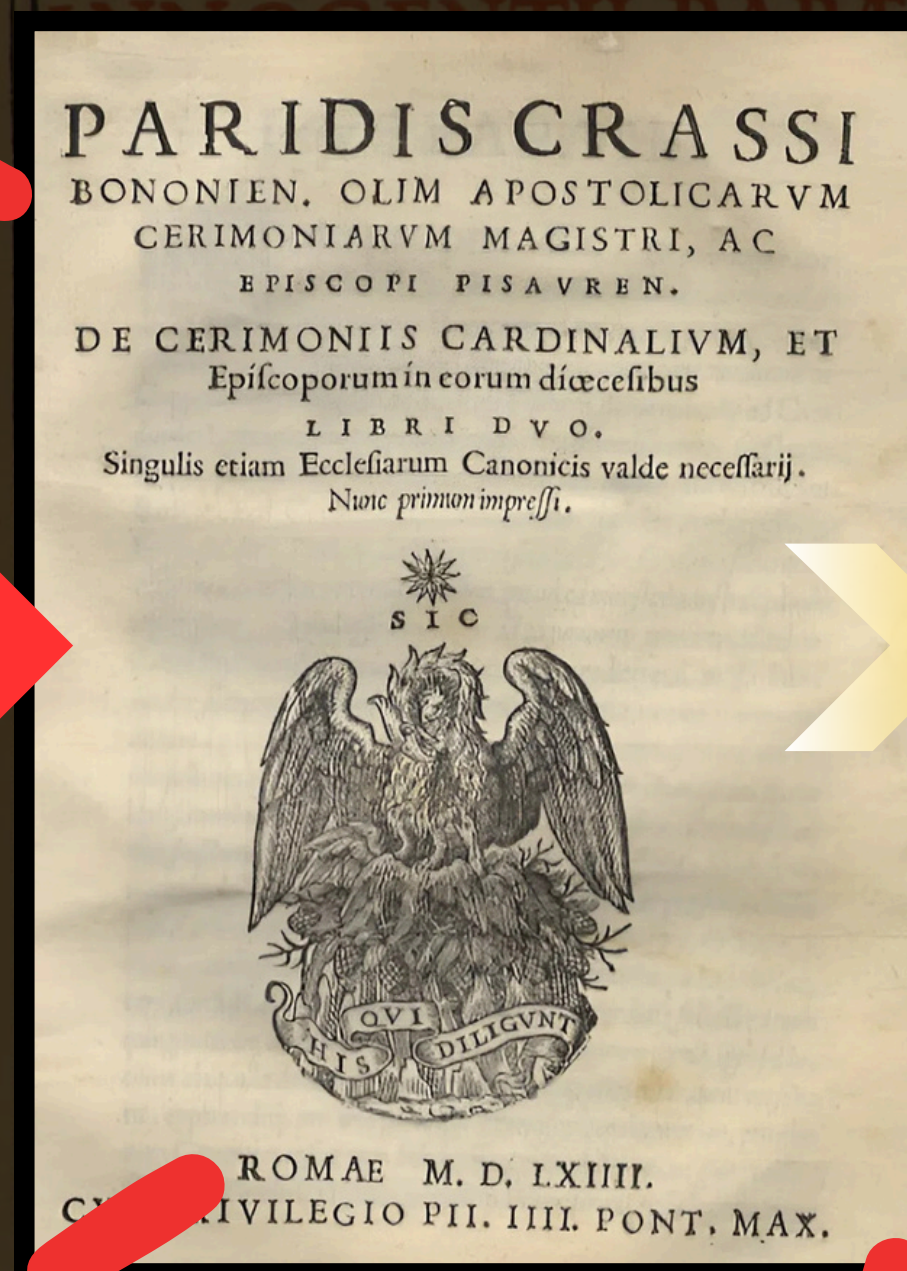
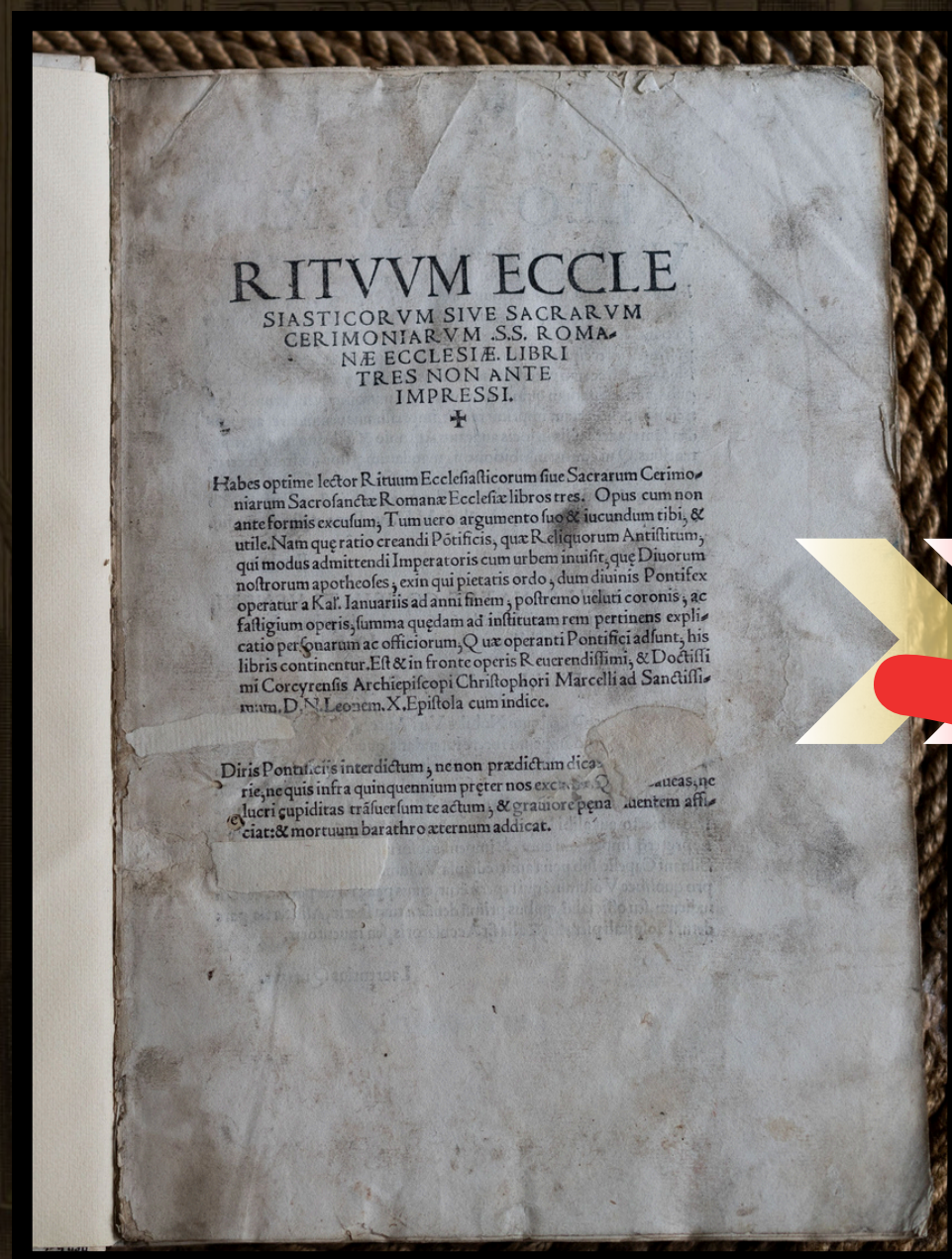
4) Ceremoniał apostolski

(watykańskie opracowanie Piccolominiiego i Burcharda z późniejszymi zmianami i adnotacjami)

5) *De caeremoniis Cardinalium et Episcoporum*

(pierwsze wydanie w 1564 roku)

CEREMONIAŁ BISKUPÓW (1g) || ŹRÓDŁA

TIO
O
XIMO.
DORVS
phia Praeses
beatissime Pa-
oniarum Ec-
m, olim à Sā-
pro Sacro-
n norma, &
mentibus in
is maiestate,
n illo latent,
isibilia Reli-
ndis, ex Apo-
ncto coope-
, ac nuper à
um Congre-
gatio-

CEREMONIAŁ BISKUPÓW (1g) || ŹRÓDŁA

Index Capitulorum Primi Libri.

De caeremoniarum inuentione, & causa usum illarum folio. 3.
De magistri caeremoniarum deputatione, ac de cura, et disciplina illius. 5.
De silentio, & attentione omnium, ac moderatione, celebrantis, & ministrorum. 7.
De numero, & qualitate ministrorum Cardinalis celebrantis, ac ordine, & loco singulorum. 8.
De officio Diaconi in missa Episcopi Bononici. Cardinalis. 9.
De officio Subdiaconi 12.
De officio primi cappellani presbyteri Assistentis. 14.
De officio secundi cappellani baculum pastorem ministrantis. 15.
De officio terti cappellani mitram ministrantis 16.
De officio quarti cappellani librum ministrantis. 17.
De officio quinti cappellani thuribulum, & nauiculam ministrantis. 18.
De officio sexti cappellani, gremiale ministrantis. 18.
De officio septimi cappellani anipulas ministrantis. 18.
De duobus cappellanis candelabra ministrantibus.. 19.
De officio cappellani intimatis hymnum Angelicum, ac symbolum in missa, & antiphonas in uesperis; nec non de ordine cantantium ipsas; et de disciplina intimandi. 19.
De numero, & qualitate, ac officio credentiariorum. 21.
De Organista, & seruandis per ipsum. 21.
De habitu ecclesiastico canonicorum Cardinali celebrante, & non celebrante. 22.
De duorum canonicorum assistentia apud Cardinalem celebrantem, seu non celebrantem. 23.
De circulis canonicorum ante Cardinalem Episcopum, quando, qualiter, & quotiens fiendis. 24.
De canonicorum loco apud Episcopum suum, quando scilicet antecedunt, uel sequuntur, & si quis ex eis Prælatus est apostolicus ubi in processione

RR ij cessione

quando Cardinales. & Prelati tam intra, q̃ extra rem diuinā utantur apud Ecclesias suas. 42.
De locis officialium Bononiens. ac Oratorum ibidem existentium, & Prælatorum;

De pace danda cum sua disciplina, & per quem. 62.

Capitula Secundi Libri.

De accessu Cardinalis ad Ecclesiam, & de hora tertiarum soleniter per ipsum cantanda, & de parando interim Cardinali celebraturo, ac omnibus ministris, & canonicis tam in presbyterio, quam in sacristia. 65.

De parando Diacono, & Subdiacono, et Assistente, quando, qualiter, ac ubi. 68.

De initio, & prosecutione missae solennis per Episcopum Cardinalem cantandae. 69.

De omnibus, & singulis simul collectis ceremoniis, quibus solus celebrans in sua missa tam dicto, quam facto utitur. 75.

De uesperis per Cardinalem aut in die tantum, aut in uigilia tantum celebrandis, et de preparandis pro uesperis, et de parametis ministrorum. 84.

De accessu Cardinalis ad uesperas, & quomodo, ac quando pareatur pro illis. Necnon de funebribus pluvialis subleuandis, ac per quos, & quando. 85.

De pronuntiatione duorum uerborum, scilicet Pater noster, quod est principium Domine orationis, quando, & qualiter alte ne, an tacite fieri debeat. 86.

De capitulis uesperarum, & tertiarum, per quem, & ubi cantandis. 87.

De initio uesperarum solennium per Cardinalem celebrandarum. 87.

De antiphonis, psalmodiis, ac hymno cantandis, & per quos. 88.

De cantico Magnificat, & de incensatione altaris, & celebrantis, ac aliorum per quem, & qualiter. 89.

De oratione uespertina, & de luminariis pro illa cantanda adhibendis, & qualiter. 89.

De benedictione solenni data in fine uesperarum, absque indulgentia. 90.

De missa, & uesperis per Praelatum pontificaliter in praesentia Cardinalis, & de disciplina, ac delationibus celebrantis Praelati aduersus Cardinalem. 90.

De ceremoniis in missa solenni per aliquem non Praelatum coram Cardinali cantanda: Et primo de altaris preparatione. 91.

De sede Cardinalis non celebrantis, sed diuino officio praesentis. 92.

De locis

De legendis post communionem per Cardinalem.	104.
De benedictione solenni, & indulgentia danda in fine missæ.	104.
De vesperis in præsentia Cardinalis Episcopi celebrandis.	104.

Apud Antonium Bladum Impressorem Cameralē

INDEX CAPITVM
PRIMI LIBRI.

De habitu, & alijs
agendis per Epi-
scopos nuper ele-
ctos. Cap. l. car. 1
De primo accessu Episcopi,
vel Archiepiscopi ad suam
diocesim, vel prouinciam.
Cap. ij. 1
De habitu ordinario Archi-
episcopi, & Episcopi in sua
prouincia, vel diocesi, vel
ciuitate. Cap. iij. 4
Quomodo se gerere debeat
Episcopus, vel Archiepisco-
pus circa benedictiones, &
alia Episcopalia munia in
sua diocesi, vel prouincia.
Et quid, si Legatus A postolo-
nicus, aut Cardinalis, aut
Cardinalis nō Legatus vel
Nuntius, aut aliquis Præla-
tus ibidem sit. Cap. iiij. 5
De officio Magistrorum cæ-
rimoniarum. Cap. v. 7
De officio Sacristę. Cap. vj. 9
De officio Presbyteri assisten-
tis tam in Vesperis quam in
Missis. Cap. vij. 10
De assistentijs duorum Cano-

nicorum in habitu Diaconali Episcopo celebrante, vel eo non celebrante in habitu ordinario. Cap. viij. 13
De officio diaconi in Missa solemnī Episcopo, vel alio celebrante. Cap. ix. 15
De officio subdiaconi in eadem Missa Pontificali solemnī. Cap. x. 18
De numero, qualitate, & officio ministrorum scruientium Episcopo in diuinis, videlicet de libro, de candelā, de baculo, de mitra, de thuribulo, de candelabris, de gremiali, de ampullis, & ad abacum. Cap. xj. 20
De ornatu Ecclesię, & præparandis in ea ante aduentum Episcopi. Cap. xij. 23
De Sedibus Episcopi, Legati, Cardinalium, Prælatorumq; nec non Principū, Magistratum, virorumq; illustrium in Ecclesia collocandis ordinandisque. Cap. xij. 28
De vsu vmbraculi, seu baldachini. Cap. xiiij. 29
De

disiūgēdi, eleuādi, tenēdiq;
manus per Ep̄m, vel alterū
celebrantem: & quomodo
vertere, & cōuērtē se de-
beat ad altare, vel sal disto-
riū, vel è contra: & de oscu-
latione altaris. Cap. xix. 36
De Libro tenēdo apud Ep̄m
non celebrantem, sed in Ve-
speris, aut in Missa solemnī
præsentem: & quid ex eo le-
gere debeat. Cap. xx. 38
De circulis infra Missam so-

cādi indulgentiā, vbi, quo-
ties, & quādo. Cap. xxv. 46
De supplendis vicibus Cano-
nicorū, aliorūq; ministro-
rū deficiētiū. Cap. xxvij. 48
De orationibus seu collectis,
& diuersis earum tonis.
Cap. xxvij. 48
De organo, organista, & mu-
sicis seu cantoribus, & nor-
ma per eos seruanda in di-
uinis. Cap. xxvij. 51
De missa, quæ sine cātu Ep̄o
cele-

INDEX.

celebratur. Cap. xxx. 52
De Missa, quæ sine cātu corā
Epō celebratur in locis suæ
iurisdictionis Cap. xxx. 53
De cæremonijs obseruandis
in Synodo provinciali, vel
diocæsana. Cap. xxxj. 54

INDEX CAPITVM
Secundi Libri.

DE Vesperis solēnibus
Epō in crastinū cele-
braturo. Cap. I. 57
De Vesperis solemnibus Epi-
scopo in crastinum non ce-
lebraturo. Cap. ij. 60
De Vesperis in Ecclesijs Ca-
thedralibus, absente Epō,
vel in Collegiatis solemniter
celebrandis. Cap. iij. 61
De Completorio. Cap. iv. 63
De Matutinis præsentē Epi-
scopo. Cap. v. 64
De Matutinis in Cathedrali-
bus, & Collegiatis Ecclesijs
absente Epō. Cap. VI. 66
De Laudibus, reliquisq; ho-
ris Canonicis. Cap. vij. 67
De Missa solemnī Episcopo
celebrante. Cap. viij. 68
De Missa Solemni, quæ corā

Epō celebratur. Cap. ix. 80
De Vesperis, & Matutinis
pro defunctis. Cap. x. 81
De Missa Pōtificiali pro De-
functis p Ep̄m celebranda,
& de sermone, & absolutio-
nib⁹ post Missā. Cap. xj. 82
De Missa pro defunctis, q̄ co-
rā Epō celebrat. Cap. xij. 86
De Vesperis, & Missis in Do-
minicis Aduentus siue ab
Epō, siue ab alio, præsentē
Epō, celebrādis. Ca. xij. 87
De Vigilia Natiuitatis D.N.
Iesu Christi, & de Matuti-
nis, & Missa in nocte cele-
branda. Cap. xiv. 88
De Festis, quæ occurrūt vsq;
ad diē Purificationis solēni-
ter celebrandis. Cap. xv. 89
De Festo Purificat. B. Virg.
& bñdictione, ac distribu-
tione cādellarū. Cap. xvj. 89
De Festo Purificationis i Ca-
thedralibus, absente Epō,
& in Collegiatis. C. xvij. 92
De Officio & Missa feria iijj.
cinerum, Episcopo celebrā-
te, vel non celebrante, sed
præsentē. Cap. xvij. 93
De eadem feria quarta Cine-
rum,

De Sabbato Sancto, Ep̃o celebrante. Cap. xxvij. 112	De Annuerario omniũ Epiſcoporũ, & Canonicorum Eccleſiæ Cathedralis Defunctorũ. Cap. xxxvij. 126
De Sabbato Sancto, Ep̃ſcopo non celebrante, ſed præſente, vel abſente, & in Collegiatis. Cap. xxvij. 115	De ægrotatione, morte, funere, & exequijs Ep̃iſcopi: & de ſupplicationibus ad Deum pro opportuna noui Ep̃iſcopi electione impetranda. Cap. xxxvij. 127
De Miſſa Solemni in die Paſchæ, Ep̃iſcopo celebrante, & de communione generali. Cap. xxix. 117	
De eodem Feſto Paſchæ, Ep̃i	

F I N I S.

CEREMONIAŁ BISKUPÓW (1h) || ŹRÓDŁA

PRZEJĘCIA Z CAEREMONIALE S. R. E.

- Capitulum (kardynałowie/kanonicy)
- Tron (uniwersalna władza i jurysdykcja papieża/ograniczona biskupa mająca źródło w papieskiej (ważne teologicznie!)
- Ołtarz (papieski na wyłączność/biskupi bez prawa wyłączności)
- szaty pontyfikalne (własne papieskie/biskupie + kwestia *subcinctorium* w Mediolanie)
- porządek Mszy uroczystej (papieska/pontyfikalna + kwestia patriarchatu lizbońskiego + Komunia przy tronie)

DE MAGISTRI CERIMONiarvm DEPV
tatione, & cura, ac disciplina illius. Cap. II.

PRZEJĘCIA OD GRASSIEGO

- Podział na dwie księgi (trzecia dopiero w 1752 r. dla władzy świeckiej w prowincjach Państwa Watykańskiego): 1) reguły ogólne; 2) opis poszczególnych ceremonii)
- Rozdziały poświęcone ministrom ołtarza (poszerzone i poprawione); wyjątek – posługujący przy bugii (nowość w CE)
- Reguły, zasady, *mens* (Nabuco: **głównym autorem CE należy uznać Grassiego**; konieczna krytyczna edycja paralelna obu dzieł, gdyż praktycznie na każdej stronie znajdują się zapożyczenia)

DE OFFICIO MAGISTROrum
cærimoniarum. Cap. V.

PRACE KOMISJI POWOŁANEJ PRZEZ PAPIEŻA GRZEGORZA XIII W 1582 ROKU

- Inspiracja: św. Karol Boromeusz (osobista prośba do papieża)
- Przewodniczący: **kard. Gabriele Paleotti** (Bolonia) i **kard. Karol Boromeusz** (Mediolan)
- Wiele pracy wykonał **Petrus Galesinus**, zaufanego protonotariusza, twórcę brewiarza mediolańskiego
- Utworzenie: 15 grudnia 1582 w czasie konsystorza
- Prace powierzone kongregacji ceremoniału (spotkania w Rzymie)
- Po śmierci Boromeusza przerwanie prac (istnieją informacje o drugiej komisji, ale kwestia do przebadania)

PRACE KONGREGACJI POWOŁANEJ PRZEZ PAPIEŻA SYKSTUSA V W 1588 ROKU

- Utworzenie nowej kongregacji ds. liturgii (*Congregatio pro sacris Ritibus et Caeremoniis*)
- Początkowo prace szły bardzo powoli
- Dopiero w trakcie pontyfikatu Klemensa XVII (od 1592 roku) aktywne podjęcie prac
- Redakcja pod kierunkiem **kardynałów Cezara Baroniusza, Roberta Bellarmina i Silvio Antonianiego**
- Publikacja w 1600 roku (w tekstach wprowadzających i tytulaturze informacje, że księga jest *zreformowana* jednak była to nowość, która osiągnęła ogromny sukces: liturgia rzymska w świecie zachodnim to liturgia mająca swe bezpośrednie źródło w kaplicach papieskich)

12 grudnia

(3 dni przed utworzeniem komisji):

- Mszę w ramach kaplicy papieskiej celebrował kardynał Borromeusz
- (3 Niedziela Adwentu)
- Po kolacji wezwał do siebie mistrzów ceremonii...

— 65 —

Paride de Grassi intanto « librum specialem condiderat
« in quo caeremonias ecclesiae Bononiensis explicavit,
« quem nos superioribus annis edendum curavimus ».¹

Si sentiva però il bisogno di un libro ceremoniale
per tutta la Chiesa, e sotto Gregorio XIII vi si pensò
seriamente. Il cardinale Borromeo il 12 dicembre 1582
(Dom. III Advent.), dopo aver celebrata la messa nella
Cappella Papale, « duxit secum ad prandium nos magi-
« stros caeremoniarum...et post prandium vocavit nos
« in cubiculum suum multaue circa sacras caeremonias
« animadvertenda...nobis proposuit... Proponebat neces-
« sarium et utile fore si novus Liber Caeremonialis qui
« usui esse possit omnibus Episcopis componeretur, quod
« et nos approbavimus rogando ipsum Cardinalem ut de
« ea re verbum faceret cum Sanctissimo ». — « Die 15
« eiusdem Papa vocari nos fecit et proposuit nobis de
« libro Caeremoniali pro Episcopis compilando coram
« Cardinale Paleotto, prout incepimus bis in hebdomada
« coram eo congregari ultima feria 3^a et 6^a omnes in-
« frascripti videlicet R. D. frater Augustinus Fivizanus
« Sacrista Papae, Ludovicus de Torre... D. Curtius de
« Franchis et ego et in prima vel 2^a Congreg. intervenit
« Cardinalis Borromeus. Post eius discessum incepit ve-
« nire D. Petrus Gallesinus ».²

CEREMONIAŁ BISKUPÓW (3a) || EDYCJE

Rok wydania	Papież	Numer wydania
1600	Klemens VIII	I wydanie typiczne
1650	Innocenty X	II wydanie typiczne
1727	Benedykt XIII	III wydanie typiczne
1752	Benedykt XIV	IV wydanie typiczne
1886	Leon XIII	Rewizja wydania z 1752

Pagina principalis

Editiones

Liber primus

Liber secundus

Liber tertius

Media

Bibliographia

Editiones

Caeremoniale Episcoporum editum est vi litterarum Clementis VIII Cum *novissime*, die XIV iulii anni MDC datarum, quae die IX augusti eiusdem anni publicatae fuerunt. Privilegium edendi caeremoniale Typographiae linguarum externarum (antiquae polyglottae) datum est ad decennium; typographus Romanus librum edidit in forma maiori seu nobili et in forma simplici seu minori, una simul, mense scl. octobris eiusdem anni. Editio caeremonialis res erat nova et magni momenti, proinde typographus Venetus Nicolaus Misserini exemplar manuscripti clam obtinuit, illud Venetiis excudit, cum *imprimatur* Senatus Reipublicae Venetiarum, quod quidem die 31 augusti datum cum fuisset, insequenti mense septembri prodiit, scl. ante editiones pontificias Romae mense octobri editas. Historia primae editionis clandestinae, seu quomodo typographus Venetus MS obtinuit, illudque statim excudere potuit forsitan serius scribenda erit, desunt enim nobis rationes huiusmodi.

Duobus haec completis annis, editionem alteram Taurini excudit Laurentius Vallinus quae, teste Meuschen, est omnium optima. Deinde editio minorum edita est anno 1606 ad instar prototypi, etiam quoad typorum dispositionem. Et hae editiones excusae fuerunt vigente adhuc privilegio papali ad decennium suo typographo linguarum externarum concessio.

Ad lucem venit Caeremoniale Episcoporum! Prima editio Veneta clam facta est, et prima editio Romana quatuordecim paginas corrigendorum et addendorum lectoribus tradit. Innocentius X sciens tot menda erroresque, ut ait ipse, sive typographorum incuria sive alia de causa in CE irrepsisse, electa apostolica commissione, novam et emendatam dedit editionem Caeremonialis ex typographia Rev. Camerae Apostolicae, quae anno 1651 prodiit. Editio haec ab Innocentio X revisa revera dici potest editio typica prima : insequentes editores eam religiose sunt secuti.

Benedictus XIII anno 1727 novam editionem typicam curavit in qua nonnulla adiunxit et capita in paragraphos divisit. Benedictus XIV, textu Benedicti XIII haud immutato, tertium addidit librum in sua editione anno 1752 excusa. Demum Leo XIII, anno 1886, novam dedit editionem typicam in qua capita 27 et 28 libri I de musica et organo fere per totum immutavit. Concludere possumus editionem Leonis XIII vix ab editione typica anni 1651 differre.

CEREMONIAL BISKUPÓW (3b) | | EDYCJE

CATALOGUS EDITIONUM
CAEREMONIALIS EPISCOPORUM

British Museum London (BritMus) referatur ad Catalogue of Printed Books, Liturgies, 1899.

Bibliothèque Nationale Paris (BibNatParis) referatur ad Série des livres anonymes imprimés.

Biblioteca Vaticana Roma (BibVat).

Biblioteca Vittorio Emanuele Roma (BibVittEm).

Biblioteca Casanatense Roma (BibCasRoma).

Biblioteca Nacional, Rio de Janeiro (BibNacRio).

Biblioteca Auctoris, Rio de Janeiro (BibAuctRio).

A — EDITIONES ROMANAE

a) *Editiones Clementis VIII*
(*decretum 14 Julii 1600*)

1) — Romae anno iubilaei 1600 mense octobris in folio maiori. Iussu Clementis VIII, ex Typographia linguarum externarum, ornata aeneis figuris a Willamene factis. Typis rubro-nigris. Textus in duas dividitur columnas et in fine adduntur paginae quinque errorum et corrigendorum, tamen editio typographice bona 8 nn (nn = paginae non numeratae), 294 p. BibNacRio, fundo J. A. Marques IV-252.7.15; BibNatParis B 109; BibVat, R. I. (id est : raccolta primi) S. 117; BibVittEm 71.5. G. 6. Exemplar Card Bellarmini et quidem pulcherrimum, 40 × 27 cm; BritMus, 17 f. 2. vel c. 24. d. Zaccaria, BibRit, I. p. 178; Brunet I, p. 514.

2) — Romae anno iubilaei 1600 mense octobris in forma minore. Iussu Clementis VIII ex Typographia linguarum externarum, aeneis figuris ornata. Typis rubro-nigris in unica columna. 8 nn-349 p. -14 nn errorum et addendorum. 21,5 × 15,5 cm. BibVat Casimiri IV. 357; BibVittEm 8.22.K.24;

3) — Romae 1606 in-8°. Typis Lepidi Fatti. 8 nn - 38 p. - 2 nn errorum. 23,5 × 16 cm. Illust. Typis rubro-nigris. BibVat R. G. (id est : Raccolta generale) Liturgia IV. 982; BibVittEm 8.54. D. 25; BibCasRoma c. 11.24; BritMus. 850 L. 1; BibNatParis. B 2453; BibAuctRio. Baker, London cat. 722 D. anni 1928. n. 745. Editio typographice mala. Copia adamussim facta editionis minoris Romae anno 1600.

b) *Editiones Innocentii X*
(*decretum 30 Julii 1650*)

4) — Romae 1651 in-4° minore. Clementis VIII primum, nunc denuo Innocentii X Papae auctoritate recognita, ex Typographia Rev. Camerae Apostolicae. 14 nn - 408 p. 28 × 20 cm. Typis rubro-nigris. Sine indice rerum notabilium BibNacRio V-13, 18; BibVat R. G. Liturgia III, 163, vel R. G. Theologia IV. 5155; BibNatParis B. 1670; BibVittEm 71-10.C.13 et 8.13.J.33; BibCasRoma D.VI.51; BibAuctRio; Brunet I. p. 514. « Luculentam editionem fortuito reperimus » ait Guéranger, quaeque meliores et correctiores traditiones. Editio tamen haec communis est et sat frequenter invenitur.

5) — Romae 1670. Typis et sumptibus Philippi de Rubeis, 8 nn-320 p. 26 × 20 cm. Typis rubro-nigris cum illustrationibus. BibCasRoma D.VI.52.

6) — Romae 1713 in-4° minore. Typis et sumptibus Michaelis Angeli e Petri de Rubeis, cum indice « Rerum magis notabilium » prima vice appositus Typis rubro-nigris, 12 nn - 327 p. - 36 nn. 24 × 18 cm. Illust. BibVat R. G. Liturgia IV. 206 vel Barb. B.VIII.56; BibCasRoma D.VII.64; BibNacRio V 314.7.10; Editio haec eodem anno edita ac editio Antverpiana valde diffus est et fere ubique invenitur.

c) *Editiones Benedicti XIII*
(*decretum 7 Julii 1727*)

7) — Romae 1727, tomus duo in-18. Tomus I, liber I; tomus II, liber II Typis Hieronymi Mainardi, cum indice rerum. Typis rubro-nigris. 15,5 × 8 cm. BibNacRio V-424.2.1-2. Editio rarissima, sed non ideo commendanda.

8) — Romae 1729 in-4°. Typis Caroli Giannini et Hieronymi Mainardi. Typis rubro-nigris cum illust. LXIV-439 p. 24,5 × 18 cm. Benedictus XIII praeter nonnullas modificationes in textu, capita in paragraphos divisit, nec semper feliciter; summarium in principio uniuscuiusque capituli adiunxit, et indicem rerum notabilium valde ampliavit. BibVat Mai XII. B. IV. 1; BibVittEm. 8.13. J. 34; BibCasRoma d. III. 20; BibNacRio V.18.5; BibAuctRio. Pulchra editio.

d) *Editiones Benedicti XIV*
(*decretum 25 Martii 1752*)

¶ Romae 1741. Benedictus XIV litteris sub plumbo *Quod Apostolus* diei 15 mensis Aprilis 1741, edidit "Leges et instituta caeremonialia pro provinciarum praesidibus, gubernatoribus praelatis et apostolicis vice-legatis", quae in insequentibus editionibus CE uti liber tertius eiusdem inscripta fuerunt.

9) — Romae 1744 prodiit, Sumptibus Ioannis Laurentii Barbiellini, editio Catalani Joseph in duobus tomis in folio maiori cum textu editionis Benedicti XIII, amplissimis commentariis ornata et addito in principio tomus I Caeremoniali Benedicti XIV de quo supra. Vol. I, LXXIV-416 p.; Vol. II,

IV-448 p. 40 × 27 cm. Illust. BibCasRoma D. I.33-34; BibNatParis B 401; BibAuctRio.

10) — Romae 1752 in-12°. Typis Generosi Salomoni. Praesidium facultate et privilegio SSmi, cum annexis decreto diei 25 martii 1752 praescriptis, seu *editio typica Benedicti XIV* cum libro III. Index rerum alphabeticus. BibVittEm 8.21.E.24; BibCas Roma d.x.21; Zaccaria BibRit I, p. 179. VIII-283 p. 18 × 10 cm. Editio typographice mala.

11) — Romae 1824 in-12°. De Romanis. x-385 p. BritMus 843.d.7.

12) — Romae 1835 in-12° "Benedicti Papae XIV iussu editum et auctum" a "Praesidium facultate". Typis rubro-nigris, XVI-304 p. 20 × 12,5 cm. Editio commoda et bona. BibAuctRio.

13) — Romae 1848 in-8° Caeremoniale Episcoporum, Summorum Pontificum iussu editum et a Benedicto XIV auctum et castigatum. Typis S. Cong. de Propaganda Fide cum indicibus capitum et rerum notabilium. XVI-320 p. 23 × 15 cm. BibVat R. G. Liturgia IV 280 vel Barb. MMM.III.48; BibVittEm 31.10.D.18; BibNatParis B 41820. Pulchra quidem editio.

Huius editionis, tres aliae stereotypae editae sunt ex Typographia Polyglotta de Fide Propaganda nullius tamen valoris. Sunt enim :

13 a) Romae 1872 in-8° Nova (1a.) editio stereotypa BibSti Anselmi de Urbe lit. 176. xv-318 p.

13 b) Romae 1880 in-8° Nova(2a) editio stereotypa BibVat R. G. Liturgia IV. 281; BibSti Anselmi de Urbe, lit. 156 a. 21,5 × 15 cm. xv-318 p.

13 c) Romae 1887. Nova (3a) editio stereotypa BibSãoBentoRio xv-318 p. 22 × 14 cm. Editio Benedicti XIV post editionem typicam Leonis XIII (1886) Romae edita.

B — EDITIONES VENETAE

1) — Venetiis 1600. Mense septembris. Ex Typographia Nicolai Misserini. Typis rubro-nigris in duabus columnis. 8 nn-132 folia. 25 × 18 cm. BibVittEm 8.22.L.37. Sine errorum relatione. Editio bene valde excusa et rarissima cum nullibi reperitur. Sine pontificia permissione sed tantum civilis auctoritate Venetiarum die 31 mensis Augusti concessa.

2) — Venetiis 1614 in-4° minore. CE iussu Clementis VIII Pontificis Maximi novissime reformatum... cum indice capitum. Venetiis apud Cieras MDCXIII sub signo Europae. Typis rubro-nigris in duabus columnis. 6 nn - 96 folia. 25,5 × 18 cm. BibVat R. G. Liturgia III. 45; BritMus 468.b.17.

3) — Venetiis 1758. CE SSmi D. N. Benedicti XIV iussu editum et auctum cum indicibus necessariis. "Editio prima Veneta" (sic). Ex Typographia Balleoniana (prima). x-385 p. 18 × 10 cm. BibVat Mai X.B.III.18. Editio incommoda.

4) — Venetiis 1772. "Editio secunda Veneta" (sic). Ex typographia Heredum Nicolai Pezzana. Typis rubro-nigris. 344 p. 19,5 × 12 cm. BibSãoBentoRio.

5) — Venetiis 1774. "Editio secunda Veneta" (sic). Ex Typographia Balleoniana (secunda) x-385 p. 18,5 × 10 cm. BibVittEm 8.22.E.6.

C — EDITIONES TAURINENSES

a) *Editiones Clementis VIII*

1) — Augustae Taurinorum (Taurini) 1602. Apud Laurentium Vallinum Ed. 1ma post typicam. "Errorum castigationibus suis locis restitutis purgatiore stylo editum". Typis rubro-nigris in duabus columnis dispositis. 12 nn - 122 p. 24,5 × 18,5 cm. BibNatParis B 2452.

2) — Ibidem 1611 seu 1612. Apud Iohannem Dominicum Tarinum. 12 nn-122 p. 24 × 18 cm. BibNatParis B. 1669; BibVittEm 8.9.K.7; Licet typographus sit alius, editio haec adamussim, etiam quoad paginarum dispositionem, cum priore editione Taurinensi (1602) concordat.

b) *Editiones Leonis XIII*

3) — Taurini-Marietti 1893. 1ma post typicam Leonis XIII. XI-305 p. BibVittEm Coll. It. 142, 89.

4) — Taurini-Marietti 1924. Reproductio praecedentis.

5) — Taurini-Marietti 1935 "Editio 5a. Taurinensis". XI-305 p. 18 × 11,5 cm. BibVat. Casimiri V. 302. Reproductio praecedentis.

6) — Taurini-Marietti 1948. XII-258 p. 22 × 15 cm. Textus meliori forma dispositus.

D — EDITIONES PARISINAE

1) — Parisiis 1633 in folio maiori. Impensis Societatis Typographicae officii ecclesiastici. In duabus columnis, typis rubro-nigris cum illustrationibus. 8 nn - 366 p. 40 × 27 cm. BibNatParis réserve B 110 et B 550; BibVat Chigi I.84 vel Barb. B × 16; BritMus 3355. d. 14. Brunet I, p. 514 (701). Editio pulchra valde.

2) — Parisiis 1669. Typis Ioannis Henault. 12 nn-358 p. 16,5 × 19 cm. BibNatParis B 6393; BibCasRoma C.XVIII.9.

3) — Parisiis 1854 apud Mequignon juniorem. Forsan nunquam ad finem excusa, nam in BibNatParis B 6395 coopertura typis impressa exstat tantum 20 × 14 cm.

4) — Parisiis 1856 Lecoivre edidit. Cum commentariis Ignatii Bourget. xxxiv-369-8 p. 22 × 13,5 cm. BibNatParis B 6582; BibAuctRio. Vide Bibliographiam.

5) — Parisiis 1860. Sumptibus A. Jouby. Volumina duo in-4° maiora Guéranger edita cum commentariis Catalani, adiectis notis editoris. Illustrationes. Vol I : xxxii-576 p.; vol II : iv-597 p. 28 × 21 cm. BibNatParis B 2967; BibAuctRio.

6) — Parisiis 1861. Sumptibus A. Jouby XIX-294 p. Editio adamussim eadem sed sine commentariis Catalani. 19 + 294 p. 28 × 21 cm. BibNatParis B 29127 vel B 3050.

E — EDITIONES MECHLINIENSES

1) — Mechliniae 1853 Typis P. J. Hanick cum approbatione Card. Stercky qua usus est Ignatius Bourget in suis commentariis. Typis rubro nigris. XVIII-336 p. 19,5 × 13 cm. BibNatParis B 42028 vel 42029.

2) — Mechliniae 1867 Ed. 2a. Mechliniensis. Dessain successor Hanick. Typis rubro-nigris. XVI-348 p. 18,5 × 12 cm. BibVat Casimiri V. 678.

3) — Mechliniae 1906. Ed. 1ma Dessain post typicam Leonis XIII cum approbatione Card. Mercier. XII-353 p. 19 × 12 cm. BibAuctRio.

4) — Mechliniae. Ed. 2a. Dessain post typicam Leonis XIII sine anno publicationis sed cum iisdem litteris Card. Mercier, pro editione 1906 datis, licet editio non sit eadem. VIII-305 p. 19,5 × 13,5 cm. BibAuctRio.

¶ Editio De Herdt cum commentariis : vide Bibliographiam.

F — EDITIONES RATISBONENSES

1) — Ratisbonae 1886. Editio 1ma Pustet et typica Leonis XIII. Typis rubro-nigris. XVI-352 p. 19,5 × 13 cm. BibVat Liturgia C. V. 30 Cons. Edidit G. Schober CSSR et SRC consultor, qui scripsit "Textus huius editionis cum authentico exemplari Benedicti XIV iussu edito et aucto, Romae 1752, adamussim concordat". Index generalis vix ab indice editionis Benedicti XIII differt. Quae sequuntur vero, prout notavit Schober, modificationes factae fuerunt, nimirum :

in libro I, cap. 16, n. 4. D 3595 de usu Pallii
cap. 23, n. 1. " cuius honore (m) "
cap. 27, fere per totum.
cap. 28, fere per totum.

in libro II, cap. 1, n. 16 " ita dimetiatur cantus "
cap. 8, n. 39 et 58
cap. 20, n. 4.
cap. 34, n. D 3595. Festivitates Sancti Ioseph et Immaculae Conceptionis annexantur.

2) — Ratisbonae 1902. Ed. 1ma Pustet post typicam. Typis rubro-nigris ad instar editionis typicae excusa. BibVat R. G. Liturgia V. 330. Bib. Seminarii Sancti Pauli in Brasilia.

G — EDITIONES ALIIS LOCIS EXCUSAE

1) — Lugduni 1680. Sumptibus Societatis Bibliopolarum. 10 nn - 358 p. 17 × 10 cm. BibNatParis, reliure aux armes de Huet, réserve B 4483.

2) — Coloniae Agrippinae 1688. Sumptibus Hermanni Demen "Nunc primum in Germania prodit". 6 nn - 358 p. Exemplar Leonis Gromier Prot Ap. 15 × 9,5 cm. Editio haec adamussim iuxta editionem praecedentem (Lugduni 1680) excusa est.

Joachim Nabuco, *Ius Pontificalium. Introductio in Caeremoniale episcoporum*, Desclée & Socii, 1956, p. XI-XVII.

3) — Antverpiae 1713 in folio. Apud Henricum et Cornelmum Verduysen. "Editio prima in Belgio" pulchris aeneis figuris exornata pro ipsa depictis. Typis rubro-nigris. 12 nn 397 p. 37,7 × 24 cm. Editor sequutus est, ut ait ipse, editionem Rev. Camerae Apostolicae (1651). Uti declarat typographus, editio haec in folio maiori singularis est et unica (post editionem Parisinam anni 1633). BibNacRio e Bibliotheca Ioannis V Portugaliae Regis V-314. 7. 10; BibAuctRio. In BibNatParis, in BritMus ac in Vaticana desideratur. Optima editio et facile princeps sed index rerum notabilium abest.

4) — Francofurti 1732 [Caeremonialia electionis et coronationis Pontificis Romani et] Caeremoniale Episcoporum iuxta prima, genuina ac rarissima exemplaria Romana, Veneta ac Taurinensia, cum figuris necessariis, una cum curioso *avvortoy* de creatione Papae Pii II, et Leonhardi Aretini, perraroque ex MS. codice emendato opusculo de Temporibus suis, necnon Augustini Oldoini Catalogo Auctorum qui de Romanis Pontificibus scripserunt, collecta, edita, et Praefatione illustrata (a) Io. Gerharo Meuschen. — Francofurti ex officina B. Joh. Max. à Sande. MDCCXXXII. XII-477 (23) p. 21 × 18 cm. BibVat Liturgia C. VI. 8. consultazione. Praeponitur *praefatio ad lectores*, valde crudita, ubi legitur " ... quamque editionem (Taurini 1602) ut omnium optimam, in hac mea collectione secutus sum ". Sine imprimitur quum auctor catholicus non erat.

5) — Tolosae 1844 (seu potius 1845). Edidit L. Chapelle. 267 p. 24 × 16 cm. BibNatParis B 6394; BritMus 3475. E.

¶ Editiones Caeremonialis Episcoporum XLI adnumerantur praeter tres stereotypicas editionis Romanae anni 1848.

rum Rituum norma, & pro Fidelium mentibus in Diuini cultus maiestate, erum altissimarum, quae in illo latent, templationem, per hae visibilia Reli- nis, & Pietatis signa excitandis, ex Apo- ca traditione, & Spiritu sancto coope- e institutum, & ordinatum, ac nuper à a Cardinalium, & Praelatorum Congre- a 3 gatio-

CEREMONIAŁ BISKUPÓW (4) | | ZAWARTOŚĆ

Liber primus

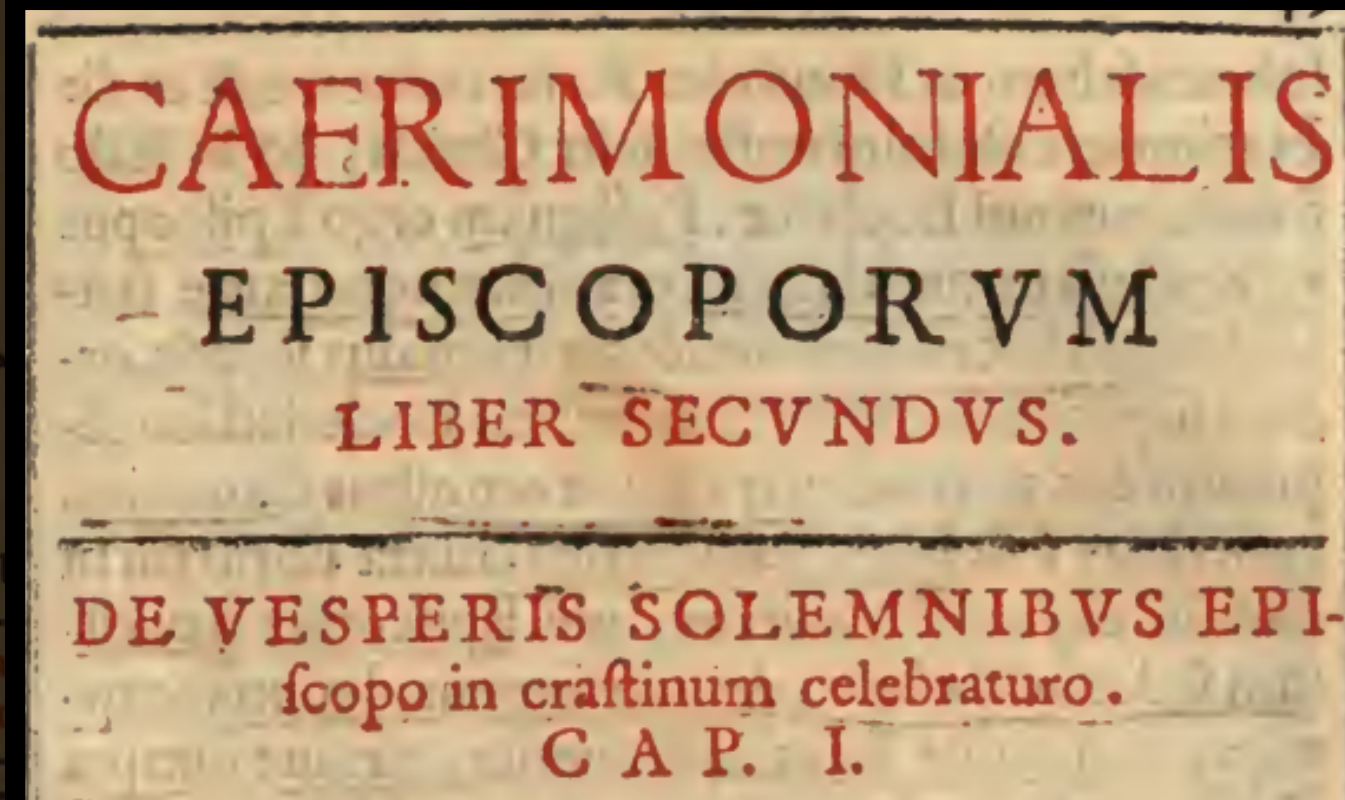
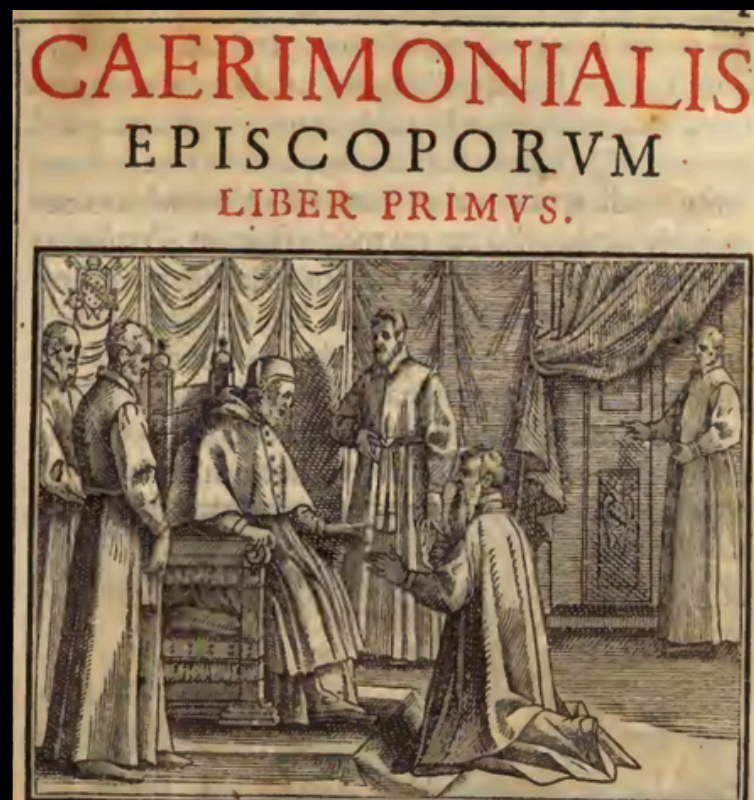
- Uwagi ogólne (rewerencje, przyklęnięcia, właściwe trzymanie rąk, pax, okadzenia)
- Szaty biskupa
- Opis funkcji ministrów (mistrz ceremonii, kapelan, diakon...)
- Zachowania kanoników (przemieszczenia, cyrkuły)
- tony i śpiew modlitw
- reguły dotyczące organisty, organów, śpiewu i śpiewaków
- obrzędy synodu

Liber secundus

- Msze i oficja w ciągu roku kościelnego, zarówno *ordinaria* jak i *extraordinaria*
- ceremonie Mszy pontyfikalnej i Mszy *coram episcopo*
- rocznica wyboru i konsekracji biskupa
- Msze za zmarłych biskupów i kanoników
- pogrzeb biskupa
- sposób ogłaszania odpustu po kazaniu

Liber tertius

- Zachowanie władzy świeckiej wobec biskupa
- Wejścia i wyjścia władzy świeckiej do katedry (z biskupem i bez biskupa)
- kwestie okadzeń i precedencji
- Komunia władzy świeckiej w Wielki Czwartek
- Opis wydarzeń po otrzymaniu nominacji kardynalskiej przez biskupa

CEREMONIAŁ BISKUPÓW (5) || KOMENTARZE

NAJWAŻNIEJSZE KOMENTARZE

- Giuseppe Catalani, *Cæremoniale episcoporum nunc primum commentariis illustratum*, II vol., Romae, 1744.
- Boissonnet, *Dictionnaire des Cérémonies et des Rites Sacrés*, III vol., [in:] Migne, "Encyclopedie Théologique", Paris, 1846.
- Mgr Ignace Bourget, *Cérémonial des évêques commenté et expliqué*, Paris, 1856.
- J. B. De Herdt, *Praxis pontificalis seu Cæremonialis episcoporum practica expositio*, III vol., Louvain, 1904-1905.
- Alphons Proto, *Commentarium in Caeremoniale episcoporum: Ex decretis authenticis Sacrae Rituum Congregationis collectum*, Ratisbonae-Neoboraci-Cincinnati 1875.
- Joachim Nabuco, *Ius Pontificalium. Introductio in Cæremoniale episcoporum*, Desclée & Socii, 1956.
- Léon Gromier, *Commentaire du Cæremoniale episcoporum*, La Colombe, Paris, 1959.

MONSEIGNEUR LÉON GROMIER

CHANOINE DE LA BASILIQUE VATICANE
CONSULTEUR DE LA S. CONGRÉGATION DES RITES

COMMENTAIRE DU CÆREMONIALE EPISCOPORUM

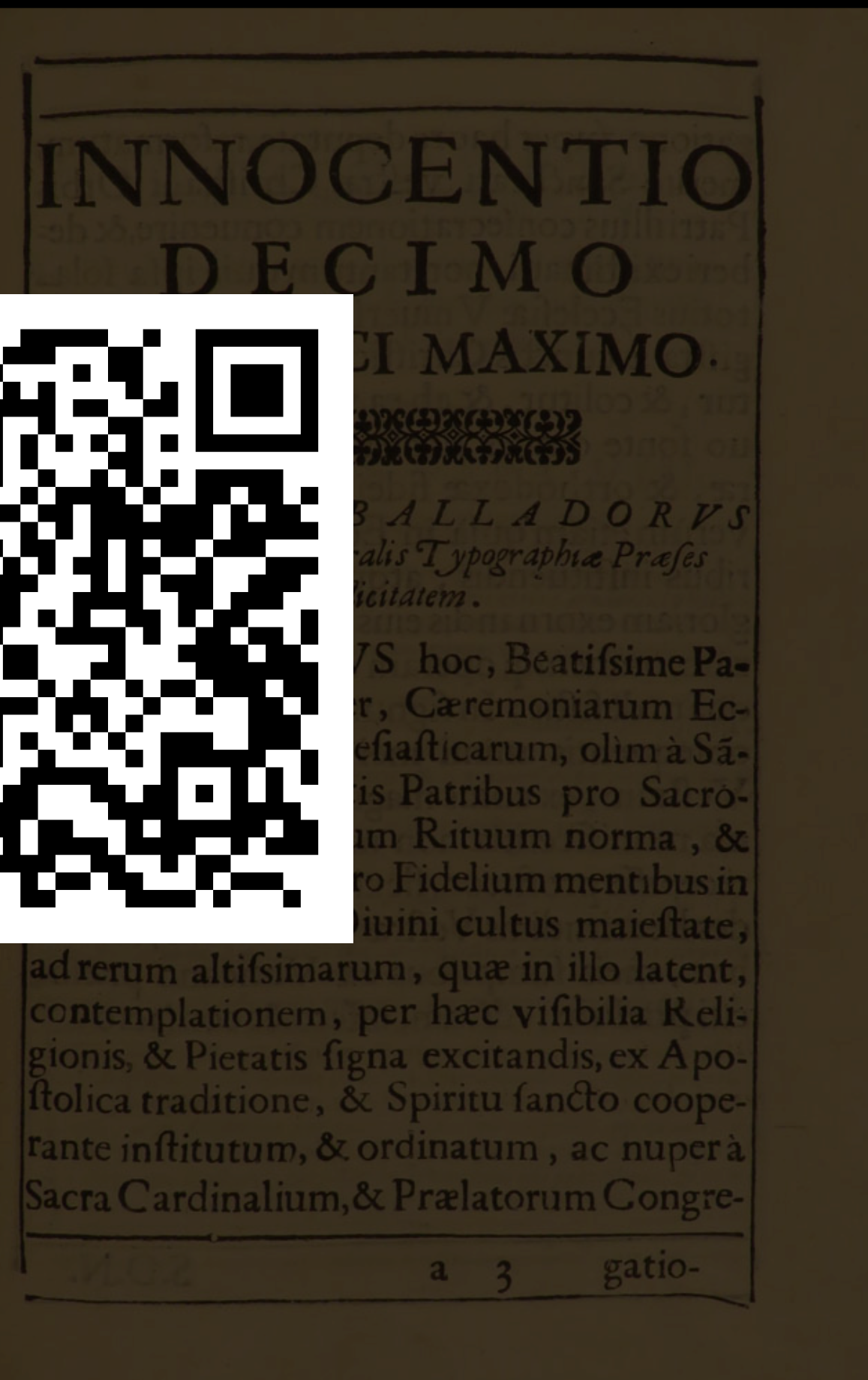
JOACHIM NABUCO

Apostolicus Protonotarius
et Sacrae Rituum Congregationis Consultor

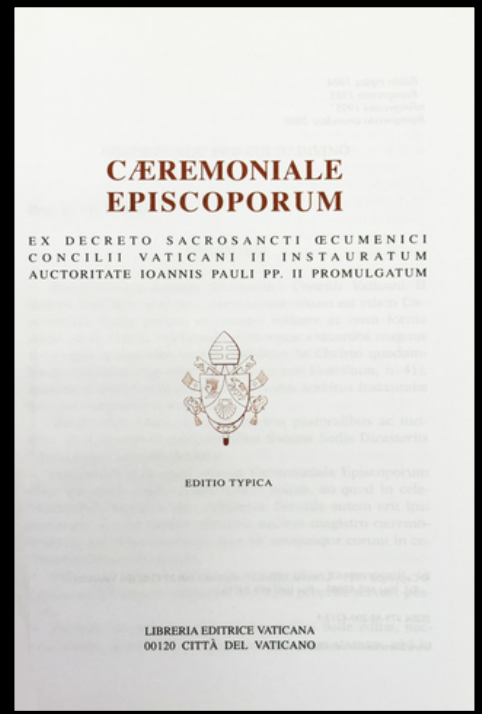
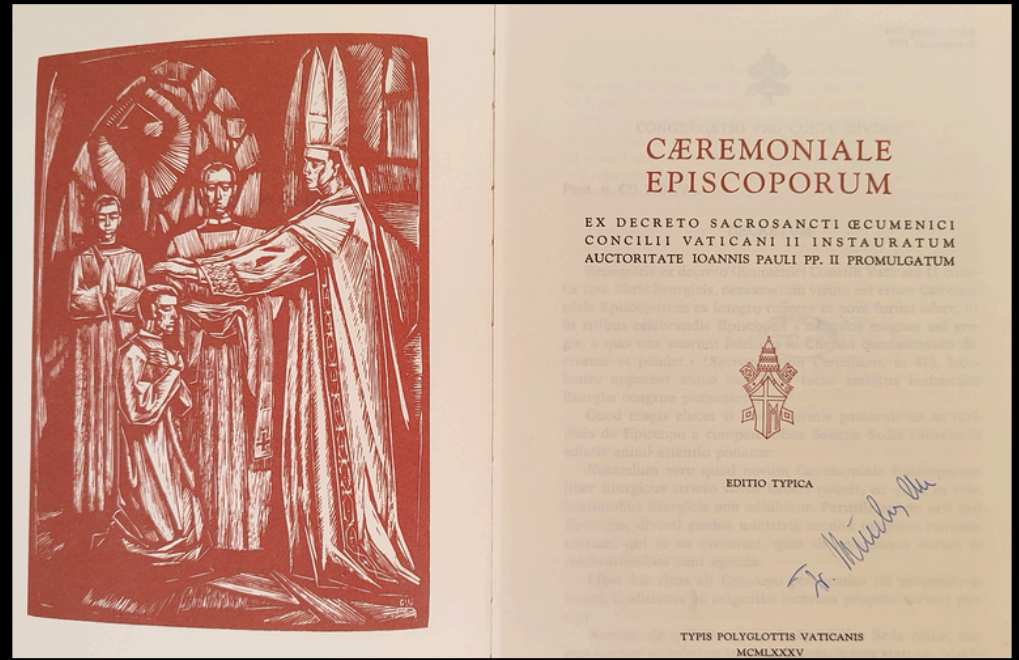
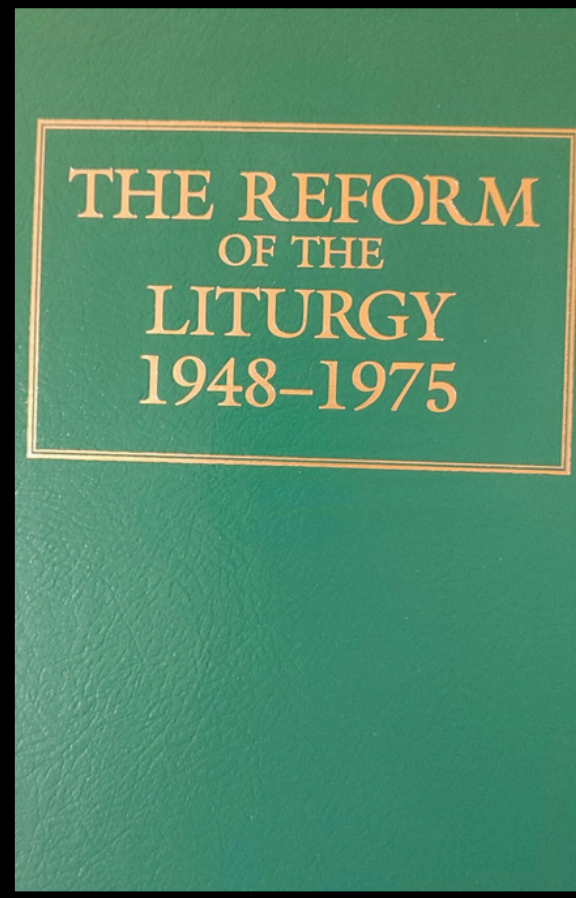
IUS PONTIFICALIUM

INTRODUCTIO IN CAEREMONIALE
EPISCOPORUM

CEREMONIAŁ BISKUPÓW (6) || PREZENTACJA

CEREMONIAŁ BISKUPÓW (7) || PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

The work of the study group was published in printer's proofs at the beginning of 1975 and sent to bishops, masters of ceremonies, liturgists, and consultants of the Congregation for Divine Worship. Replies were requested by June 30, 1975.⁹ The book contained an Introduction, eight sections, and an appendix.

Bugnini, *The Reform...*, s. 822.

Cæremoniale Episcoporum
Editio typica, 1984. Reimpressio emendata, 2008.

PODSUMOWANIE (ROMANITAS)

Msza święta pontyfikalna sprawowana w obecności Papieża Sykstusa IV (1471-1484) w ufundowanej przez niego Kaplicy Sykstyńskiej (1475-1483). Miniatura z końca XV wieku (Musée Condé, Chantilly, Francja).

***Quanquam vero caeremoniae Capellae pontificiae sunt illae,
quibus nostrum Caeremoniale compactum est***

Josephus Catalanus, *Praeloquium ad lectorem*, n. XIII, w: *Caeremoniale Episcoporum...*, Paryż 1860, t. I, s. XIV.

Ruch Biblijny i Liturgiczny • Volume 73 • Number 4 • 2020 • 293–308
<https://doi.org/10.21906/rbl.3673>

**Od ceremoniału papieskiego
do ceremoniału biskupiego.
Wpływ renesansowej *Cappella Papale*
na liturgiczny rytm życia stolic biskupich**

Bartłomiej Krzysztof Krzych
Uniwersytet Rzeszowski
bartlomiejkk@gmail.com <http://orcid.org/0000-0003-2525-9759>

Liturgia i zwyczaje dworu papieskiego, które zostały skodyfikowane w formie ceremoniału na przełomie XV i XVI wieku, wywarły znaczący wpływ na codzienne życie stolic biskupich w całym chrześcijańskim świecie. Toczyło się ono w rytm roku kościelnego i sprawowanych codziennie liturgii (przede wszystkim msza święta oraz oficjum).

Do dziś głównym źródłem i podstawą liturgii pontyfikalnych jest pontyfikał (*Pontificale Romanum*) oraz właśnie ceremoniał biskupi (*Caeremoniale Episcoporum*). O ile ten pierwszy jest pełnoprawną księgą liturgiczną zawierającą obrzędy (nigryki i rubryki) nadzwyczajnych celebrazji związanych z posługą pasterską biskupa (święcenia, konsekracje, etc.), o tyle drugi to księga opisująca wyłącznie ceremonie (dla liturgii całego roku liturgicznego) oraz elementy etykiety przestrzeganej na dawniejszych dworach biskupich, w katedrach i kolegiatach. Przedstawia zatem ich życie codzienne – od wyboru biskupa, przez uroczystości roku kościelnego, po szczegółowe funkcje ministrów.

Ceremoniał biskupi wydany po raz pierwszy w roku 1600 (na polecenie ojców Soboru Trydenckiego) jest w rzeczywistości, jak wskazują badacze i przywoływani dalej znawcy liturgii, dostosowanym do realiów katedralnych ceremoniałem papieskim (*Caeremoniale Romanum* lub *Caeremoniale Apostolicum*). Ceremoniał ten był dziełem tzw. wielkich

Warszawskie Studia Teologiczne
XXXVI/2/2023, 88-107

DOI: 10.30439/WST.2023.2.5

Lukasz Celiński¹
AKADEMIA KATOLICKA W WARSZAWIE, POLSKA
ORCID: 0000-0002-1068-7657

**IL CAEREMONIALE NELLA
STORIA DELLA MESSA
ROMANA**

INTRODUZIONE

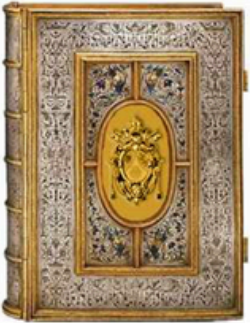
Non poco stupore ha suscitato, recentemente, la modalità in cui il papa Francesco ha cominciato a presiedere alcune celebrazioni eucaristiche, come nel caso dei funerali del papa Benedetto XVI (05.01.2023), concedendo, dopo la liturgia della Parola, la presidenza della liturgia eucaristica a un cardinale. Chi conosce il libro chiamato *Caeremoniale episcoporum* non rimase stupito. È, infatti, questa la fonte che prevede tale modalità di celebrazione nella messa episcopale. La messa papale, poi, ha avuto nella storia, come è noto, una lunga serie di tradizioni proprie. Il presente studio vuole presentare, in maniera sintetica, i più importanti cerimoniali di rito romano, dal punto di vista delle indicazioni contenute da essi riguardo alla celebrazione della messa, nonostante essi possedessero molte altre indicazioni relative ad altre cerimonie. Per certi versi il nostro contributo riempie, in qualche modo, una lacuna del recente manuale sulla storia dei libri della messa. (Folsom, 2023).

La funzione dei cerimoniali è quella di descrivere, minuziosamente, il procedimento rituale delle cerimonie pontificie. La loro caratteristica principale è che,

¹ Lukasz Celiński, presbitero della Diocesi di Siedlce, dottore in Sacra Liturgia presso il Pontificio Istituto Liturgico Sant'Anselmo in Roma (2020). Insegna liturgia presso il Seminario Maggiore della Diocesi di Siedlce, l'Istituto Teologico di Siedlce e l'Accademia Teologica di Varsavia. Attualmente è direttore dell'Ufficio liturgico diocesano e presidente della Commissione liturgica della Diocesi di Siedlce. Questo contributo è stato completato grazie al progetto di ricerca finanziato da Narodowe Centrum Nauki polacco (National Science Centre, Poland) nr. di riferimento 2022/06/X/H51/00978 nell'ambito della borsa di studio per la ricerca MINIATURA 6.

IL „CAEREMONIALE” NELLA STORIA DELLA MESSA ROMANA

**Du cérémonial papal
au missel romain:**

rites eucharistiques

Kawa? Czemu nie! ☺

**DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ
I CIERPLIWOŚĆ! ☺**